

**BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI HUZURIDAGI PSIXOLOGIYA
FANLARI BO‘YICHA FALSAFA DOKTORI (PhD) ILMIY
DARAJASINI BERUVCHI PhD.03/30.12.2019.Psi.72.06 RAQAMLI
ILMIY KENGASH**

**MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY
UNIVERSITETI**

SAYITOVA UMIDA HIKMATILLO QIZI

**TALABALARDA INTERNETGA TOBELIKNI OLDINI OLISHNING
PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI**

19.00.06 – Yosh va pedagogik psixologiya. Rivojlanish psixologiyasi

**PSIXOLOGIYA FANLARI BO‘YICHA FALSAFA DOKTORI (PhD)
DISSERTATSIYASI AVTOREFERATI**

Buxoro – 2024

**Psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi
avtoreferati mundarijasi**

**Оглавление автореферата доктора философии (PhD) по
психологическим наукам**

**Contents of Dissertation Abstract of the Doctor of Philosophy (PhD) on
psychological Sciences**

Sayitova Umida Hikmatillo qizi

Talabalarda internetga tobelikni oldini olishning psixologik xususiyatlari..... 3

Сайитова Умида Хикматилло кизи

Психологические особенности профилактики интернет-зависимости у
студентов..... 21

Sayitova Umida Hikmatillo kizi

Psychological features of preventing internet addiction in students..... 41

E'lon qilingan ishlar ro'yxati

Список опубликованных работ

List of published works 46

**BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI HUZURIDAGI PSIXOLOGIYA
FANLARI BO‘YICHA FALSAFA DOKTORI (PhD) ILMIY
DARAJASINI BERUVCHI PhD.03/30.12.2019.Psi.72.06 RAQAMLI
ILMIY KENGASH**

**MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY
UNIVERSITETI**

SAYITOVA UMIDA HIKMATILLO QIZI

**TALABALARDA INTERNETGA TOBELIKNI OLDINI OLISHNING
PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI**

19.00.06 – Yosh va pedagogik psixologiya. Rivojlanish psixologiyasi

**PSIXOLOGIYA FANLARI BO‘YICHA FALSAFA DOKTORI (PhD)
DISSERTATSIYASI AVTOREFERATI**

Buxoro – 2024

Psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi mavzusi O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasida B2023.3.PhD/P599 raqam bilan ro'yxatga olingan.

Dissertatsiya Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universitetida bajarilgan.

Dissertatsiya avtoreferati uch tilda (o'zbek, rus, ingliz (rezyume) Ilmiy kengash veb-sahifasida (www.buxdu.uz) va «ZiyoNet» axborot-ta'lim portalida (www.ziynet.uz) joylashtirilgan.

Ilmiy rahbar:

Raximova Indira Igorevna

psixologiya fanlari bo'yich falsafa doktori (Phd), dotsent

Rasmiy opponentlar:

Ostanov Shuxrat Sharifovich

psixologiya fanlari bo'yich falsafa doktori (Phd), dotsent

Qarshiyeva Dilafro'z Suyunovna

psixologiya fanlari doktori, dotsent

Yetakchi tashkilot:

Qarshi davlat universiteti

Dissertatsiya himoyasi Buxoro davlat universiteti huzuridagi PhD 03/30.12.2019.Psi.72.06 raqamli Ilmiy kengashning 2024-yil «__» _____soat ____dagi majlisida bo'lib o'tadi. (Manzil: 200118, Buxoro shahri, Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy. Tel: (+0365) 221-29-14; faks (+0365) 221-27-57; e-mail: buxdu.rektor@buxdu.uz).

Dissertatsiya bilan Buxoro davlat universitetining Axborot-resurs markazida tanishish mumkin (__ raqam bilan ro'yxatga olingan) (Manzil: 200101, Buxoro viloyati, Buxoro shahri, Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy. Tel: (+0365) 221-29-14).

Dissertatsiya avtoreferati 2024 yil «__» _____ kuni tarqatildi.

(2024 yil «__» _____dagi _____ raqamli reyestr bayonnomasi).

A.M.Nazarov

Ilmiy darajalar beruvchi Ilmiy kengash raisi, psixologiya fanlari doktori (DSc), professor

Sh.Sh. Rustamov

Ilmiy darajalar beruvchi Ilmiy kengash kotibi, psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

A.A. Xuseynova

Ilmiy darajalar beruvchi ilmiy kengash qoshidagi Ilmiy seminar raisi, falsafa fanlari doktori, professor

KIRISH (falsafa doktori (PhD) dissertasiyasi annotasiyasi)

Dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurati. Jahonda malakali, zamonaviy bilimga ega, mustaqil fikrlaydigan, sifatli kadrlar tayyorlash, har tomonlama etuk mutaxassislarni o'qitish tizimini takomillashtirish, ularni internetdan samarali foydalanish jarayoni va axborotlarga nisbatan tobeklik holatlarini oldini olish masalalariga alohida e'tibor berib kelinmoqda. Bugungi kunda axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan bir davrda internet dunyosi har bir shaxsning hayotiga tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Dunyoda internetdan foydalanish 2023-yil 7-yanvardagi statistik ma'lumotlariga ko'ra, faol foydalanuvchilar soni 5,5 milliarddan oshganligi va buning aksariyat qismini yoshlar tashkil etmoqda. Shuningdek, so'nggi tadqiqotlarga ko'ra, 15 yoshdan 24 yoshgacha bo'lgan insonlarning 71 % kunlik vaqtning 8-10 soatini internetdan foydalanishga sarflashmoqda¹. Bunday holat esa dunyo miqyosida yoshlarning internetga tobeklik ko'rsatgichini o'rganish masalasi dolzarbligini belgilab bermoqda.

Jahon miqyosida o'zaro axborot almashinuvini ta'minlash, mobil hisoblash texnikasi, internet tizimi, axborotli aloqa tizimi, shu bilan birgalikda, boshqa aloqa texnologiyalari inson va jamiyat hayotidagi informatsion o'zgarishlar, shaxs faoliyatida axborotga bo'lgan ehtiyojlarni keskin oshirib bormoqda. Shu nuqtai nazardan kelib chiqib, internetga tobeklikning turli jihatlarini bo'yicha dunyoning eng nufuzli oliy o'quv yurtlarida, aynan mazkur muammo yuzasidan, Boston shimoli-sharqiy universiteti (AQSH), Myunxen universiteti (LMU, Germaniya), Regents universiteti (Buyuk Britaniya), M.V.Lomonosov nomidagi Moskva davlat universitetida (Rossiya), Seul Milliy universiteti (Janubiy Koreya), Xitoy Milliy ta'lim tadqiqot markazlari (NIES, Guanchjou) ilmiy tadqiqot ishlari olib borilmoqda. Bu borada yoshlarda internetga tobeklik omillari, ularning hissiy-emotsional holatlarini o'rganish, irodaviy sohasini ilmiy jihatdan yoritib berish masalalariga alohida ahamiyat berilmoqda.

Respublikamizda so'nggi yillarda, jamiyatning turli sohalarini zamonaviy axborot-texnologik vositalar bilan ta'minlash, sohalararo axborot savodxonligini oshirish, xavfsiz axborot muhitini joriy etish, yosh avlodni salbiy axborotlar xurujidan himoyalash, talabalar o'rtasida internetga tobeklikni oldini olish, yuksak malakali kadrlar tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish va soha mutaxassislarning kasbiy tayyorgarlik darajasini oshirishning zarur asoslari yaratilmoqda. Bu borada «Ma'naviy taraqqiyotni ta'minlash va sohani yangi bosqichga olib chiqish» ustuvor vazifasi belgilab berildi². Shu munosabat bilan yoshlarda internet tobekligiga qarshi axloqiy fazilatlarini tarbiyalash, ularga ta'sir o'tkazuvchi psixologik omillarning differensial jihatlarini aniqlashga qaratilgan ilmiy tadqiqotlarni olib borish muhim ahamiyat kasb etmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son «2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida», 2022-yil 22-avgustdagi «2022-2023-yillarda axborot-kommunikatsiya

¹ <https://www.statista.com/statistics/617136/digital-population-worldwide>

² <https://lex.uz/docs/-5841063>

texnologiyalari sohasini yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida», 2017-yil 27-iyuldagi PQ-3775-son «Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida», O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 5-sentabrdagi 707-sonli «Butunjahon internet tarmog'ida axborot xavfsizligini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarorlari va boshqa me'yoriy hujjatlar doirasida belgilangan keng ko'lamli strategik chora-tadbirlarni amalga oshirishda mazkur dissertatsion tadqiqot muayyan darajada xizmat qiladi.

Tadqiqotning respublika fan va texnologiyalari rivojlanishining asosiy ustuvor yo'nalishlariga mosligi. Mazkur dissertatsiya respublika fan va texnologiyalar rivojlanishining «Axborotlashgan jamiyat va demokratik davlatni ijtimoiy, huquqiy, iqtisodiy, madaniy, ma'naviy-ma'rifiy rivojlantirishda innovatsion g'oyalar tizimini shakllantirish va ularni amalga oshirish yo'llari» ustuvor yo'nalishiga muvofiq bajarilgan.

Muammoning o'rganilganlik darajasi. Talabalarda internetga tobeligini oldini olishning psixologik xususiyatlari, kibermakon psixologiyasini tadqiq qilishning nazariy-amaliy masalalari, xususan, virtual aloqa va tizimli xarakterdagi shaxsiy transformatsiyalar hamda kompyuter o'yinlarining o'smirlarning psixologik rivojlanishiga ta'sirini o'rganishga oid masalalar o'zbek psixolog olimlardan N.M.Dalimova, D.G.Muxamedova, L.A.Nigmatulina, I.I.Raximova, S.B.Raximmirzayev, G.Turgunova va boshqalar tomonidan o'rganilgan.

MDH mamlakatlari tadqiqotchilari internetga tobelik, internet va shaxs, kiberxavfsizlikning inson qadriyatlariga ta'siri, talaba yoshlarning axborotlar bilan ishlash kompetensiyalari, axborotlarning psixologik xavfsizligi, texnogen o'zgarishlar, yoshlar tarbiyasi, internet addiksiyaning namoyon bo'lishi, internetga tobelikning psixoprofilaktikasi kabi masalalarda o'ziga xos izlanishlar olib borishgan. Jumladan, tadqiqotchilardan V.M.Bondarovskaya, H.I.Bochkareva, A.E.Voyskunskiy, T.N.Dudko, A.Yu.Egorov, D.I.Feldshteyn, Y.V. Fomicheva, A.Jichkina, K.E.Jurenkov, I.S.Kon, L.G.Leonova, O.V.Litvinenko, V.A.Loskutova, V.S.Muxina, N.A.Nosov, L.O.Perejogin, A.A.Rean, V.Yu.Ribnikov, A.E. Voyskunskiy, S.A.Shapkin, A.F.Shaydullina, I.Shevchenko, A.G.Shmelev, N.V.Chudova va boshqalar tadqiqotlarida internetdan foydalanish motivlari, internetga tobelikning keltirib chiqaruvchi psixologik omillariga doir ilmiy tadqiqotlar olib borilgan.

Xorijiy tadqiqotchilardan R.O.Anker, P.E.Bertazzi, M.Griffits, V.L.Maligina, K.Myurrey, O.Ritchell, N.A.Tsoy, K.S.Yang va boshqalar internetga tobelik, xulq-atvor muammolari, internetdan olingan ma'lumotlardan foydalanish madaniyati, tobelikning oqibatlarini ilmiy tadqiq etishgan.

Tadqiqotning dissertatsiya bajarilgan oliy ta'lim muassasasining ilmiy-tadqiqot ishlari rejalari bilan bog'liqligi. Dissertatsiya tadqiqoti O'zbekiston Milliy universitetining ilmiy-tadqiqot ishlari rejasiga muvofiq PZ-20170913120-sonli «Oliy ta'lim tizimida raqobatbardosh kadrlarni tayyorlashning psixologik mexanizmlari» ilmiy loyihasi doirasida bajarilgan.

Tadqiqotning maqsadi talabalarda internet tobeligini oldini olishning psixologik xususiyatlarini ilmiy-uslubiy jihatdan takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari:

talabalardagi tobe axloqqa ta'sir etuvchi omillarni aniqlash, shaxsning motivatsion sohasini asoslash;

shaxsning informatsion faoliyatdagi motivatsion sohasini psixologik xususiyatlarini aniqlashtirish;

talabalardagi internetga tobelikni namoyon bo'lishida ta'sir etadigan omillarni dalillash;

talabalarining internetga tobeligining oldini olish usullari, kommunikativ nazorat va hissiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan trening dasturini takomillashtirish.

Tadqiqotning obyekti sifatida talabalar internet tobeligini oldini olishning psixologik xususiyatlari tanlangan bo'lib, tadqiqotga O'zbekiston Milliy universitetining 120 nafar va Buxoro davlat universitetining 114 nafar talabalari, jami 234 nafar respondentlar jalb etilgan.

Tadqiqotning predmetini talabalarda internet tobeligini oldini olishning psixologik xususiyatlari tashkil etadi.

Tadqiqotning usullari. Tadqiqotda kuzatish, Y.N.Dolgova, A.S.Kopova, G.N.Malyuchenko, V.M.Smirnovlarning «Informatsion faoliyatning motivatsion strukturasi bo'yicha so'rovnoma»si, T.V.Snegireva tomonidan modifikatsiya qilingan K.Rojers va R.Raymondning «Psixologik adaptatsiya so'rovnoma»si, V.I.Morosanovning «O'z xulq-atvorini boshqarish uslubi so'rovnoma»si, V.V.Sinyavskiy va V.A.Fedoroshinning «Kommunikativ va tashkilotchilik qobiliyatlari» testi, M.Schneiderning «Kommunikativ nazorat so'rovnoma»si, V.V.Boykoning «Shaxslararo muloqotda hissiy to'siqlar diagnostikasi so'rovnoma»si, L.N.Yuryeva, T.Y.Painbotaning «Kompyuterga qaramlik diagnostikasining skrining metodikasidan» foydalanildi va olingan natijalarni statistik ishonchlik darajasi matematik statistika metodlaridan: Pirson r-korrelyatsiya koeffitsiyenti, Styudentning t-mezonlari orqali tasdiqlandi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi quyidagilardan iborat:

talabalardagi tobe axloqni oldini olishda shaxs axborot faoliyatining motivatsion sohasi, psixologik moslashuvi, o'z xulq-atvorini boshqarishi, kommunikativ hamda tashkiliy qobiliyati, kommunikativ nazorat va muloqotdagi hissiy holatini virtual makonga nisbatan ta'sirchanlik darajasi muhimligi tufayli internega moyillikni belgilovchi tarkibiy tuzilmani differensiatsiyalash muhimligi asoslangan;

shaxsning informatsion faoliyatdagi motivatsion sohasini psixologik xususiyatiga ko'ra «filtrlanmagan axborotlar» kognitiv, hissiy sifatlarning destruktiv o'zgarishiga olib kelib, shaxslararo munosabatlardagi real muloqotni virtual makonga «siqib chiqarganligi» tufayli talabalarda internetga tobelik kommunikativ motivlarning ustuvorligi bilan xarakterlanishi asoslangan;

talabalardagi internetga tobelikni namoyon bo'lishida atrofdagilar bilan konstruktiv ijtimoiy-psixologik munosabat o'rnatish ko'nikmasini

shakllanmaganligi yolg'izlik hissi, nizolashuvchanlik bilan bog'liq xulqiy-emotsional barerlarni kuchaytirganligi tufayli shaxslararo muloqotdagi hissiy to'siqlar muhim omil ekanligi dalillangan;

talabalarining internetga tobeligining oldini olishda subyekt-subyekt munosabatlaridagi ijtimoiy kompetentlik (kommunikativ qobiliyat, nazorat) hamda hissiy-irodaviy sohani barqaror rivojlanishi shaxs moslashganligini ta'minlaganligi hamda real konstruktiv muloqot o'rnatish xususiyatini tarkib toptirganligi tufayli o'z xulq-atvorini boshqarish ko'nikmasini shakllantirish muhim ekanligi dalillangan.

Tadqiqotning amaliy natijalari quyidagilardan iborat:

talabalar o'rtasida internetga tobelikning oldini olish mexanizmlarini o'rganishga doir test va so'rovnomalar amaliyotga joriy etilgan;

talabalar internetga tobeligini keltirib chiqaruvchi psixologik omillarni aniqlash, internetga tobelikni keltirib chiqaruvchi vaziyatlar kontent tahlil qilingan;

talabalar o'rtasida internetga tobelikning oldini olish bo'yicha psixologik trening tayyorlangan va uning samaradorligi amaliyotda sinovdan o'tkazilgan.

Tadqiqot natijalarining ishonchliligi ilmiy jihatdan asoslangan, psixologiya yo'nalishida amaliyotchi mutaxassislar tomonidan keng qo'llanuvchi metodik vositalar, matematik statistikaning turli darajadagi (birlamchi va yuqori darajalardagi) metodlari kompleks qo'llangani; respondentlar tanlanma to'plamining hajmi psixologik tadqiqotlarda tavsiya etilgan talabalar asosida ishlab chiqilganligi; ilmiy-nazariy tahlil, natijalar sharhini ishonchli manbalarga asoslanganligi; asosiy holatlar keng ilmiy jamoatchilik o'rtasida muhokama qilinganligi bilan belgilanadi.

Tadqiqot natijalarining ilmiy va amaliy ahamiyati. Tadqiqot natijalarining ilmiy ahamiyati talabalar o'rtasida internetga tobelikning oldini olish bo'yicha tayyorlangan trening dasturini ishlab chiqish bilan belgilanadi, bundan tashqari talabalarda internetga tobelikni keltirib chiqaruvchi omillari, ichki mexanizmlari to'g'risidagi ilmiy tasavvurlarni shakllantirish, shuningdek, tadqiqot materiallari talaba axloqiy-motivatsion sohasida munosabatlarini belgilovchi motivlar to'g'risidagi ilmiy bilimlarni hamda «Pedagogik psixologiya», «Ochiq axborot tizimida psixologik xavfsizlik», «Psixodiagnostika», «Psixologik maslahat» kabi fanlarni ilmiy ma'lumotlar bilan to'ldirishi bilan belgilanadi.

Tadqiqot natijalarining amaliy ahamiyati shundaki, tadqiqot doirasida treninglar majmuini oliy ta'lim muassasalarini amaliyotiga tadbiiq etilishi orqali, talabalar shaxsini psixologik jihatdan mukammal yondashishida, ularda dunyoqarashini shakllantirishda ilmiy manba sifatida foydalanish mumkin. Shu bilan birga, amaliy faoliyatda talabalarining o'quv faoliyatini faollashtirishda, psixologik maslahat, psixodiagnostika, psixokorreksiya vazifalarini amalga oshirishda tadqiqot ishi natijalari va metodik materiallari manba bo'lib xizmat qilishi bilan izohlanadi.

Tadqiqot natijalarining joriy qilinishi. Talabalarda internet tobeligini oldini olishning psixologik xususiyatlarini o'rganishga doir olib borilgan ilmiy-tadqiqot ishlari natijalari asosida:

talabalardagi tobe axloqni oldini olishda shaxs axborot faoliyatining motivatsion sohasi, psixologik moslashuvi, o'z xulq-atvorini boshqarishi, kommunikativ hamda tashkiliy qobiliyati, kommunikativ nazorat va muloqotdagi hissiy holatini virtual makonga nisbatan ta'sirchanlik darajasi muhimligi tufayli internetga moyillikni belgilovchi tarkibiy tuzilmani differensiatsiyalash muhimligi asoslanganligiga oid ma'lumotlar Toshkent davlat pedagogika universiteti huzuridagi Psixologiya o'quv-ilmiy markazining 2023-yil 22-dekabrda PM-101a-sonli buyrug'i bilan «Ontogenez psixologiyasi va differensial psixologiya» moduliga kiritilgan (Toshkent davlat pedagogika universiteti huzuridagi Psixologiya o'quv-ilmiy markazining 2023-yil 28-dekabrda PM-101a-sonli ma'lumotnomasi). Natijada talabalardagi tobe axloqni oldini olishda shaxs axborot faoliyatining motivatsion sohasini aniqlangan.

shaxsning informatsion faoliyatdagi motivatsion sohasini psixologik xususiyatiga ko'ra «filtrlanmagan» axborotlar kognitiv, hissiy sifatlarning destruktiv o'zgarishiga olib kelib, shaxslararo munosabatlardagi real muloqotni virtual makonga «siqib chiqarganligi» tufayli talabalarda internetga tobelik kommunikativ motivlarning ustuvorligi bilan xarakterlanishi asoslanganligiga oid ma'lumotlar Toshkent davlat pedagogika universiteti huzuridagi Psixologiya o'quv-ilmiy markazining 2023-yil 22-dekabrda PM-101a-sonli buyrug'i bilan «Umumiy psixologiya» moduliga kiritilgan (Toshkent davlat pedagogika universiteti huzuridagi Psixologiya o'quv-ilmiy markazining 2023-yil 28-dekabrda PM-101a-sonli ma'lumotnomasi). Natijada shaxsning informatsion faoliyatdagi motivatsion sohasini psixologik xususiyatlarini aniqlashtirishirilgan.

talabalardagi internetga tobelikni namoyon bo'lishda atrofdagilar bilan konstruktiv psixologik munosabat o'rnatish ko'nikmasini shakllanmaganligi yolg'izlik hissi, nizolashuvchanlik bilan bog'liq xulqiy-emotsional barerlarni kuchaytirganligi tufayli shaxslararo muloqotdagi hissiy to'siqlar muhim omil ekanligi dalillanganligiga oid takliflar Toshkent davlat pedagogika universiteti huzuridagi Psixologiya o'quv-ilmiy markazining 2023-yil 22-dekabrda PM-101a-sonli buyrug'i bilan «Ijtimoiy psixologiya» moduliga kiritilgan (Toshkent davlat pedagogika universiteti huzuridagi Psixologiya o'quv-ilmiy markazining 2023-yil 28-dekabrda PM-101a-sonli ma'lumotnomasi). Natijada talabalardagi internetga tobelikni namoyon bo'lishda ta'sir etadigan omillarni dalillangan.

talabalarining internetga tobeligining oldini olishda sub'ekt-sub'ekt munosabatlaridagi ijtimoiy kompetentlik (kommunikativ qobiliyat, nazorat) hamda hissiy-irodaviy sohani barqaror rivojlanishi shaxs ijtimoiy-psixologik moslashganligini ta'minlaganligi hamda real konstruktiv muloqot o'rnatish xususiyatini tarkib toptirganligi tufayli o'z xulq-atvorini boshqarish ko'nikmasini shakllantirish muhim ekanligi dalillanganligiga oid takliflar Toshkent davlat pedagogika universiteti huzuridagi Psixologiya o'quv-ilmiy markazining 2023-yil 22-dekabrda PM-101a-sonli buyrug'i bilan «Ontogenez psixologiyasi» moduliga kiritilgan (Toshkent davlat pedagogika universiteti huzuridagi Psixologiya o'quv-ilmiy markazining 2023-yil 28-dekabrda PM-101a-sonli ma'lumotnomasi). Natijada talaba yoshlarning internetga tobeligining oldini olish yo'llari ularning

axborot faoliyatining motivatsion sohasini, kommunikativ nazorat va hissiy samaradorlikni oshirishga qaratilgan trening dasturini takomillashtirilgan.

Tadqiqot natijalarining aprobatsiyasi. Tadqiqot natijalari 3 ta xalqaro va 3 ta respublika ilmiy-amaliy konferensiyalarida muhokama etilgan.

Tadqiqot natijalarining e'lon qilinganligi. Dissertatsiya mavzusi bo'yicha jami 12 ta ilmiy ish, jumladan, O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlarda 6 ta maqola, shundan 3 tasi respublika, 3 tasi xorijiy jurnallarda nashr etilgan.

Dissertatsiyaning tuzilishi va hajmi. Dissertatsiya tarkibi kirish, uchta bob, xulosa va tavsiyalar, foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati hamda ilovalardan iborat. Dissertatsiyaning hajmi 128 betni tashkil etadi.

DISSERTATSIYANING ASOSIY MAZMUNI

Kirish qismda dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurati asoslangan, maqsad va vazifalar belgilangan, metodlar, obyekt va predmet ko'rsatilgan, tadqiqotning O'zbekiston Respublikasida fan va texnologiyalar taraqqiyotining ustuvor yo'nalishlariga mosligi ko'rsatilgan, tadqiqotda olingan natijalarning ilmiy yangiligi, nazariy va amaliy ahamiyati, ularning amaliyotda tadbiq etilishi, ilmiy nashrlarda e'lon qilinishi, dissertatsion ishning tuzilishi yuzasidan ma'lumot keltirilgan.

Dissertatsiyaning birinchi bobi «**Talabalar internetga tobeligini tadqiq qilishning nazariy-metodologik asoslari**» deb nomlangan bo'lib, mazkur bobda o'rganilayotgan muammo bo'yicha bugungi kundagi internetga tobelik muammosini o'rganishning fenomeni, mexanizmlarining o'ziga xos psixologik xususiyatlari hamda mazkur muammoni o'rganishga bag'ishlangan ko'plab tadqiqotlarning ilmiy-nazariy tahlili amalga oshirilgan.

Internetga tobelikning asosiy oqibatlari sifatida ko'pchilik tadqiqotchilar turli xil shaxsiy o'zgarishlarni, xususan, depressiv-xavotirli kechinmalar shaklida namoyon bo'ladigan hissiy sohadagi salbiy deformatsiyalarni, shuningdek, internet makondan tashqarida sodir bo'ladigan jarayonlarga qiziqishni yo'qotishi bilan belgilanadi. Buning oqibati yolg'izlik va ijtimoiy frustratsiyani qo'zg'atadigan, qadriyatlar, istaklar va intilishlar tizimining o'zgarishiga olib keladigan, o'z navbatida kelajak hayot rejalarining adekvatligiga ta'sir qiluvchi, shaxsning real hayotda passivlik, harakatsizlik, tashabbussizlikni shakllantirib, tobe foydalanuvchining global tarmoqdan tashqarida ijtimoiy aloqalarini sezilarli darajada cheklaydi. Ushbu bobda internetga tobelik bo'yicha xorij olimlari hamda mamlakatimiz psixologlarining mavzuga oid ilmiy-nazariy qarashlari umumlashtirilgan.

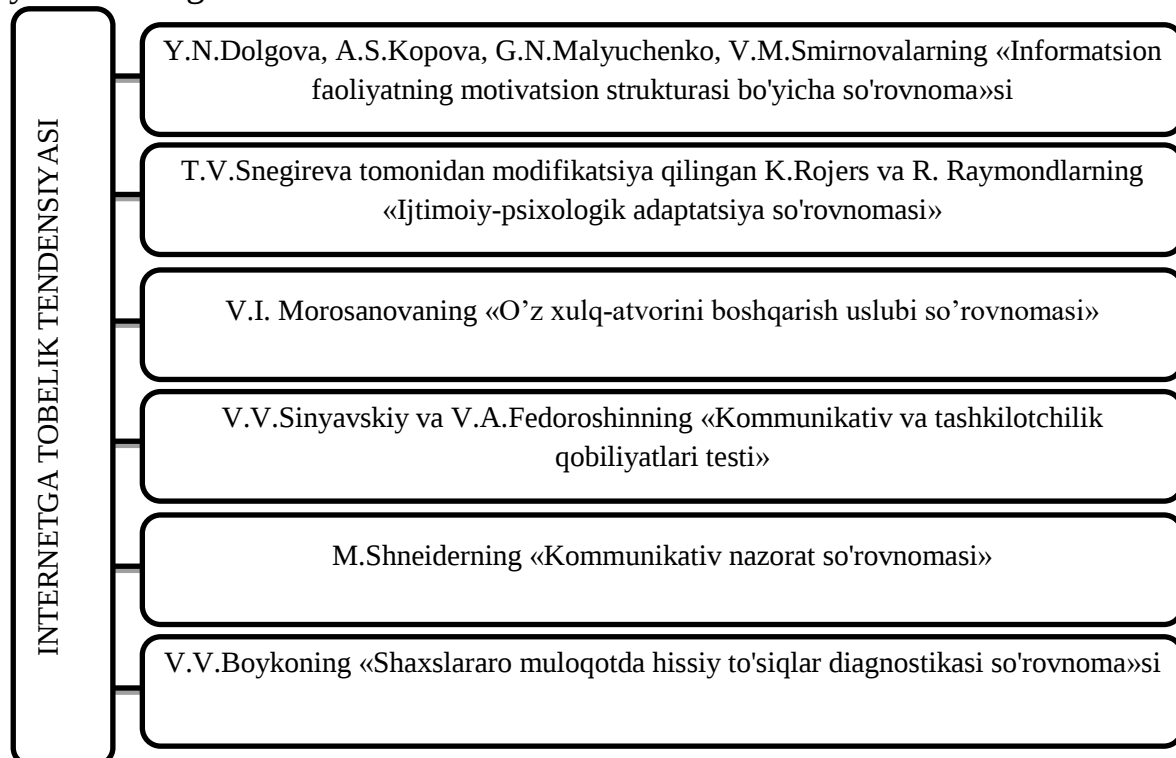
Shuningdek, xorijiy olimlar tomonidan talabalarda internet tobeligining psixologik xususiyatlarini o'rganishgan. Jumladan, M.Griffits, V.L.Maligina, K.Myurrey, O.Ritchell, N.A.Tsoy, K.S.Yang va boshqalarning olib borilgan ilmiy izlanishlarida internetga tobelikni keltirib chiqaruvchi xulq-atvoridagi muammolar,

internetdan olingan ma'lumotlarni to'g'ridan to'g'ri qabul qilishning psixologik oqibatlarini to'g'risidagi fikrlarga sharhlar berilgan.

Rus olimlaridan V.M.Bondarovskaya, A.E.Voyskunskiy, V.D.Mendelevich, D.G.Rybaltovich, A.Y.Yegorov va boshqalar internetdan foydalanish motivlari, internetga tobelikning psixologik sabablari bo'yicha zamonaviy tadqiqotlar olib borishgan.

O'zbek olimlaridan kibermakon psixologiyasini tadqiq qilishning nazariy va amaliy masalalari, xususan, virtual aloqa va tizimli xarakterdagi shaxsiy transformatsiyalar D.G.Muxamedova, S.B.Raximov va boshqalar kompyuter o'yinlarining o'smirlarning psixologik rivojlanishiga ta'siri muammosini N.M.Dalimova, D.G.Muxamedova, L.A.Nigmatulina, I.I.Raximova, G.Turgunova singari olimlar kasbiy va psixologik kompetentlik muammosiga oid tadqiqotlar olib borgan.

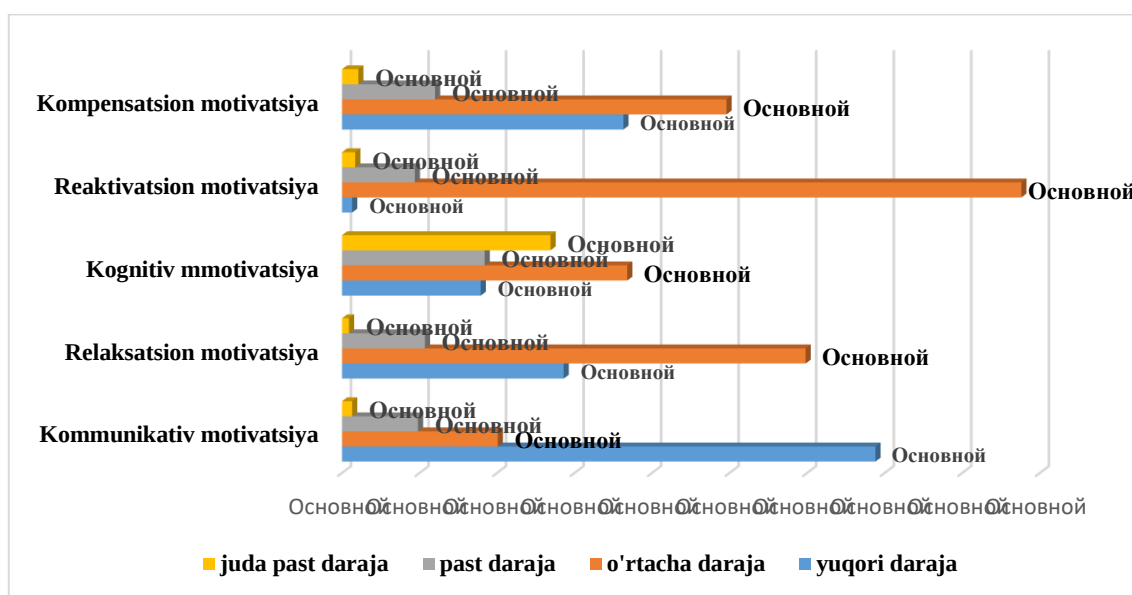
Dissertatsiyaning ikkinchi bobi «**Talabalarning internet tobeligini tadqiq etishning psixodiagnostik jihatlari**» mavzusiga bag'ishlangan bo'lib, talabalarning internetga tobelik tendensiyasining tanlangan komponental strukturasi bo'yicha informatsion faoliyatda motivatsion sferaning o'ziga xos xususiyatlari, psixologik adaptatsiya, o'z xulq-atvorini boshqarish, kommunikativ qobiliyat, tashkilotchilik qobiliyati, kommunikativ nazorat va muloqotda hissiy samaradorlikning psixologik xususiyatlari ochib berilgan. Shuningdek, tadqiqot metodikalarining psixodiagnostik tuzilmasi, olingan dastlabki natijalar tahlil hamda internetga tobelik omillarining o'zaro bir-biriga bog'liqligi jihatlari yoritib berilgan.

Shunday qilib, yuqorida ta'kidlanganlarga asoslanib, talabalarning internetga tobeklik tendensiyasining komponental strukturasi psixodiagnostika qilish usullarini tanlashga imkon beradi.

Tadqiqot olib borish jarayonida aniqlangan individual psixologik xususiyatlarni tahlil qilish, asosan psixodiagnostika uchun ishonchli va asosli vositalar mavjud bo'lgan shaxs shakllanishining turli tuzilmalariga e'tibor qaratgan holda ko'rib chiqdik.

Dastlab, Y.N.Dolgova, A.S.Kopova, G.N.Malyuchenko, V.M.Smirnovalar tomonidan ishlab chiqilgan «Informatsion faoliyatning motivatsion strukturasi» bo'yicha olingan natijalar tahliliga o'tamiz (1-rasm).

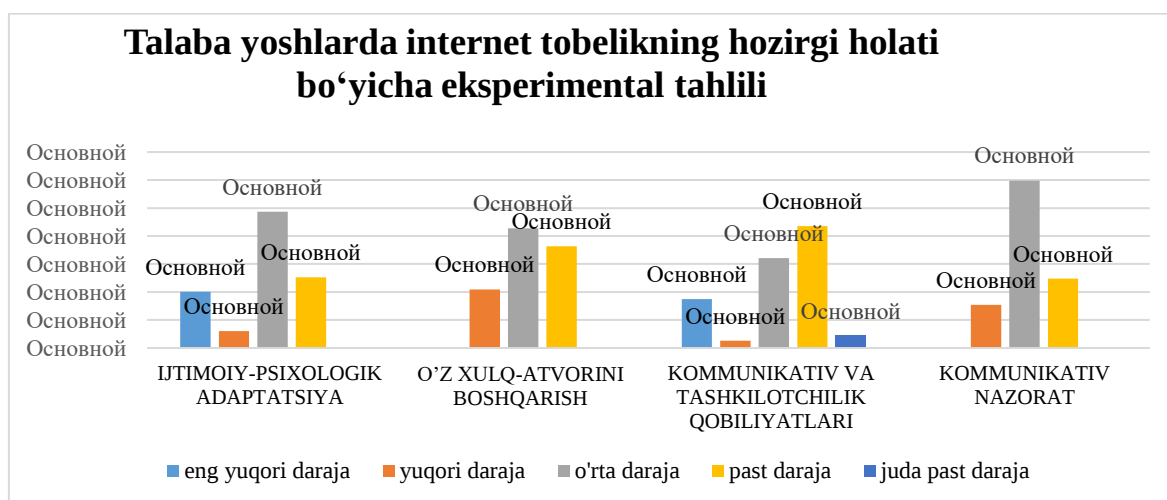
1-rasm. Internetga tobeklik tendensiyasining tarkibiy komponenti (informatsion faoliyatda motivatsion sferaning o'ziga xos xususiyatlari)ning empirik tadqiqi natijalari (n=234)

Tadqiqot natijalariga ko'ra, «kommunikativ motivatsiya» ko'rsatkichi 68,8 % natijani tashkil etdi. Bu shuni anglatadiki, respondentlarning ko'pchilik qismida real hayotga nisbatan internet tarmog'i orqali qilinadigan kommunikativ muloqotga nisbatan motivatsiya kuchli ekanligini anglatadi. Keyingi o'rinda turuvchi motivatsiya bu «kompensatsion motivatsiya» bo'lib, bu ko'rsatkich 36,3 % natijani tashkil etdi. Bu respondentlarning aksariyat qismida haqiqiy hayotni internet olami bilan kompensatsiya qilish ko'rsatkichi baland ekanligini bildiradi. Navbatdagi «relaksatsion motivatsiya»da bu ko'rsatkich 28,6 % ni va «kognitiv motivatsiya»da esa 17,9 % ni tashkil qildi. Mazkur toifadagi respondentlar uchun internetda vaqt o'tkazish real hayotda boshdan kechirilgan stressli vaziyatlar va qiyinchiliklardan keyin dam olish vositasida sifatida xizmat qiladi. Bu jarayon asosan ijobiy his-tuyg'ularni keltirib chiqaradigan tegishli ma'lumotlarni idrok etish orqali amalga oshiriladi. Kognitiv motivatsiyaga ega bo'lgan respondentlar uchun internet ularning bilimni boyituvchi, dunyoqarashini kengaytiruvchi, intellektual darajasini rivojlantiruvchi maqsadli ma'lumotlarni izlash vositasi deb talqin qilinadi. Bundan tashqari, talabalarning ushbu toifasi, odatda, ma'lumotni

yangiligi, o'z kasbiy darajasini oshirish imkoniyati, amaliy ahamiyati, ilmiy asoslilik kabi mezonlar asosida baholanadi.

Shuni ta'kidlash lozimki, so'rovnomada ishtirok etgan respondentlarda eng kam ko'rsatkichlar «reaktivatsion motivatsiya» 1,3% natija kuzatildi. O'z navbatida, reaktivatsion motivatsiyaga ega bo'lgan respondentlarning ajralib turadigan xususiyatlari shundaki, ularning internetdan foydalanishi muayyan stimulatsiya vositasida sodir bo'ladi, jumladan, ma'lumotdan foydalanish ularga kayfiyatini, emotsional holatini ko'tarish, quvnoqlikka erishish uchun kerak bo'ladi bu esa internetga tobelikni yuzaga keltirmaydi.

Tadqiqotimizning navbatdagi bosqichida talabalarda internet tobelikni keltirib chiqaradigan psixologik omillar tahlillarini ko'rib chiqdik (2-rasm).

2-rasm. Talabalarda internet tobelikning hozirgi holati bo'yicha empirik tahlili natijalari (n=234)

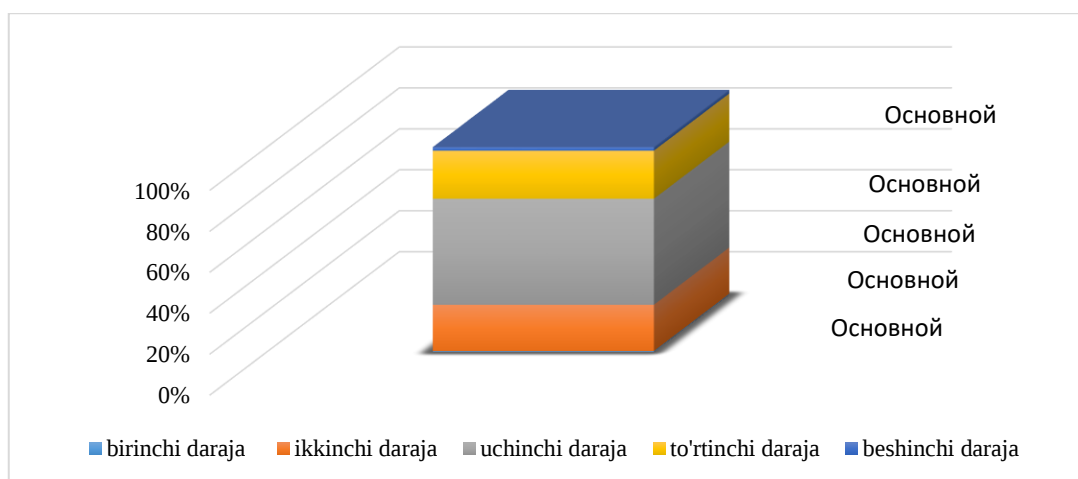
Mashhur olimlar C.Rodgers va R.Daymondlar tomonidan ishlab chiqilgan va T.Snegirev tomonidan moslashtirilgan «Ijtimoiy-psixologik moslashuv diagnostikasi» bo'yicha eng yuqori 20,1 % (47 kishi) hamda yuqori darajada rivojlanish 6 % (14 kishi) holatlari eng kam natijalarni ko'rsatdi. Ijtimoiylashuvdan farqli mîslashuv jarayini amal qilish idatiy shariitlarining i'zgariishi, ijtimoiy i'zari ta'sir muammolarining yuzaga kalishi idatiy ahamiyat bilan nhaklanmaydigan hal qilishning failiyat yillari shariitida rivjlanadi. Uning mihiyati amal qilishning ibyaktiv shariitlariga ularni muvfiqlashtirish maqsadida shodslarari va ijtimoiy rillarining qadriyatlari hamda ma'yirlar i'zari ta'siri transfiratsiyasi (i'zgariishi) unhun asis bi'lib oizmât qiladigan o'ulq-atvîrning (munisabat, bilim, ishinnh) yangi o'siõilgik ragulyatirlari shakllanishidan ibirat. Bu o'z navbatida respondentlarda ijtimoiy-psixologik adaptatsiya jarayonining yo'qligini va ularda ijtimoiy muhitda qulaylik his qilmasligini internet olamiga nisbatan talpinishini anglatadi.

Talabalarning internet tobeliginidan himoyalashda xulq-atvorda o'zini o'zi boshqarish xususiyatlarining muhim hisoblanadi. «O'z xulq atvorini boshqarish» yuqori ko'rsatkichi 20,9 % ni tashkil etmoqda. Bu esa talabalar haqiqiy hayotda

o'z xulq atvorini boshqara olmasliklarini va shaxslar bilan aloqa o'rnatishda ham qiyinchiliklarga uchrashlarini anglatadi.

Keyingi «kommunikativ va tashkilotchilik qobiliyati» eng yuqori ko'rsatgich 17,5 % ni, yuqori ko'rsatgich 2,6 % ni, «kommunikativ nazorat»ning yuqori ko'rsatgichi esa 15,4 % natija qayd etildi. Bundan ko'rinib turibdiki, shaxslararo kommunikatsiyaning yo'qligi, tashkilotchilik qobiliyatining pasayishi haqiqiy hayotga nisbatan internet olamida muloqot qilishga xohishning yuqori darajada ekanligidan dalolat beradi. Yuqoridagi ko'rsatgichlarning barchasi talabalarning ijtimoiy muhitda va shaxslar bilan muloqotda o'z o'rinlarini topolmasdan internet tarmog'iga intilib, internetga tobe bo'lib qolishni yuzaga keltirayotganligini asoslab ko'rsatib turibdi.

Talabalardagi internetga tobeklik tendensiyasining tarkibiy komponenti bo'lgan muloqotdagi hissiy yaqinlik bo'yicha dastlabki natijalar tahliliga o'tamiz (3-rasm)

3-rasm. V.V.Boykning «Shaxslararo muloqotda hissiy to'siqlar diagnostikasi» so'rovnoma ning empirik tadqiqi natijalari (n=234)

Talabalarning aksariyat 51,7 % qismida tashxis qo'yilgan xususiyat rivojlanishining uchinchi darajasi kuzatildi, ushbu toifaga mansub respondentlar kundalik hayoti, faoliyati yoki muloqot jarayonida paydo bo'ladigan ba'zi hissiy muammolarga ega ekanligi aniqlandi. Miqdoriy nuqtayi nazardan, respondentlarda ushbu xususiyatning to'rtinchi tarkibida 23,5 % va ikkinchi tarkibiy qismida 22,6 % darajalarda rivojlanganligi kuzatildi. Bunga ko'ra, to'rtinchi darajali rivojlanish talabalarning kundalik faoliyatda kommunikativ muloqotda ba'zi qiyinchiliklarga uchrashi bilan tavsiflanadi. Ikkinchi darajaga mansub talabalar toifasi, asosan, muloqot jarayonida hissiy jihatdan deyarli hech qanday muammoga duch kelmaydi. Eng kam uchraydigan holat 1,7 % beshinchi darajaga mansub talabalarda kuzatildi. Ularda, ko'pincha, hissiy soha boshqalar bilan kommunikativ muloqot o'rnatish jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatmaydi. Shu bilan birga, respondentlarning 0,4% qismida ishonchlilik shkalasi deb ataladigan birinchi daraja kuzatildi, bu esa ijtimoiy ma'qul javoblar bilan bog'liq hisoblanadi.

Endi tadqiqotimiz maqsadiga mos ravishda tanlangan metodikalar o'rtasidagi korrelyatsion bog'liqliklarni ko'rib chiqamiz.

1-jadval

1	Tahlil qilinayotgan xususiyatlarning nomlari	Kognitiv motivatsiya	O'z xulq-atvorini boshqarish uslubi	Relaksatsion motivatsiya	Kompensatsion motivatsiya	Psixologik adaptatsiya
1	«Kompyuterga tobelik diagnostikasining skrining metodikasi»	-0,297*	-0,421*	0,347*	0,401*	-0,305*

«Kompyuterga tobelik diagnostikasining skrining metodikasi» hamda internetga tobelik tendensiyasining tarkibiy komponentlari o'rtasidagi korrelyatsion bog'liqlik natijalari (n=234)

1-jadvalda keltirilgan natijalarga ko'ra, «Kompyuterga tobelik diagnostikasining skrining metodikasi» «relaksatsion motivatsiya» ($r=0,347$; $p \leq 0,05$), «kompensatsion motivatsiya» ($r=0,401$; $p \leq 0,05$) bilan ijobiy, «kognitiv motivatsiya» ($r=0,297$; $p \leq 0,05$), «o'z xulq-atvorini boshqarish uslubi» ($r=0,421$; $p \leq 0,05$), hamda «psixologik adaptatsiya» ($r=0,305$; $p \leq 0,05$) omillari bilan salbiy korrelyatsion aloqadorlik mavjudligi qayd etildi.

Shunday qilib, ushbu korrelyatsiyalar talabalarning informatsion faoliyatda motivatsion sferaning ularning internetga tobelik darajasiga ta'siri sezilarli ekanini ko'rsatdi. Xususan, kognitiv motivatsiyaning rivojlanishi talabalar o'rtasida internetga tobelikning rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Chunki, talabalar qanchalik atrof-muhit to'g'risida adekvat bilimlarga ega bo'lishsa, ularda internet tarmog'idagi keraksiz ma'lumotlardan foydalanish darajasi shunchalik pasayadi.

O'z navbatida, relaksatsion hamda kompensatsion motivatsiyaning rivojlanishi, respondentlarning internetga tobeligining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Chunki, internet olami talabalarga tashqi muhitdan ko'ra, relaksatsiya motivatsiyasini uyg'onishiga va uni rivojlanishiga olib keladi. Bundan tashqari talabarni ijtimoiy muhitda o'zini to'la namoyon eta olmasliklari, ularni turli xil internet tarmoqlarida o'zini "ko'rsatish" orqali kompensatsiya qilinishi dalilandi.

Talabalarni «o'z xulq-atvorini boshqarish uslubi» internetga tobelik darajasi bilan teskari aloqadorligi kuzatildi. Bundan ko'rinadiki, shaxsning faoliyatini ongli ravishda rejalashtirish ko'nikmasining shakllanishi ularda o'z xatti-harakatlari dasturini tuzish, turli vaziyatlarga nisbatan moslashuvchanlik, mustaqil qaror qabul qilish, o'zini o'zi boshqarish kabi xususiyatlar ularni internet tarmog'iga qaramligini pasaytirar ekan. Internet tarmog'i esa o'z navbatida talabalarning

erkinligini va o'z xulq atvorini nazorat qilish esa talabalarni ehtiyojlarini qondirish imkonini beradi.

Kompyuterga tobelik diagnostikasini psixologik adaptatsiya bilan teskari aloqadorligi kuzatildi. Yangi sharoitlarda mîslashuv jarayonining muvaffaqiyatlilikligi bu tajribani turli darajadagi sharoitlar strukturallari umuminsaniy, ijtimoiy-sotsialik va individual ahamiyati bilan birga mis kalmi o'z xulq-atviri hamda faoliyatning yangi dasturlari ragnatirlari qurish uhnun fiydalanish qobiliyati bilan balgilanadi. Demak, talabalar ijtimoiy munosabatlarga qanchalik yaxshi kirishishsa, ularda internetga nisbatan bo'lgan munosabat ham o'zgarishi aniqlandi.

Endi, «o'z xulq-atvorini boshqarish uslubi» hamda «internetga tobelik tendensiyasi» omillari o'rtasidagi korrelyatsion bog'lanishlarni ko'rib chiqamiz (2-jadval).

2-jadval

«O'z xulq-atvorini boshqarish uslubi» hamda «Internetga tobelik tendensiyasi»ning tarkibiy komponentlari o'rtasidagi korrelyatsion bog'liqlik natijalari (n=234)

1	Tahlil qilinayotgan xususiyatlarning nomlari	Kognitiv motivatsiya	Relaksatsion motivatsiya	Kompensatsion motivatsiya	Psixologik adaptatsiya	Kommunikativ qobiliyatlar	Tashkilotchilik qobiliyatlari
1	O'z xulq-atvorini boshqarish uslubi	0,501*	-0,104	-0,017	0,352*	0,389*	0,010

O'z xulq-atvorini boshqarish uslubi «kognitiv motivatsiya» ($r=0,501$; $p \leq 0,05$), «psixologik adaptatsiya» ($r=0,352$; $p \leq 0,05$) hamda «kommunikativ qobiliyatlar» ($r=0,389$; $p \leq 0,05$) bilan ijobiy korrelyatsion aloqadorligi kuzatildi.

O'z xulq-atvorini boshqarish uslubi bevosita kognitiv motivatsiya bilan bo'g'liqligi kuzatildi. Talabalarda yangi qiziqarli manbalarga, hdisalarga qiziqish yiki voqealarning muhim o'xususiyatlariga, ya'ni dduktiv o'ulisalar nhiqarishga yiki i'quv matariolidagi oilm-oillikka, nazariy tamiyillarga, asisiy g'yalarga qiziqishi ularning kognitiv motivlarini oshishiga sabab bo'ladi. Internetga tobe talablarning internet olamida o'z xulq-atvorlarini boshqara olishga intilishi kognitiv motivatsiyaning internet olamiga yo'nalganlikni keltirib chiqaradi.

O'z xulq-atvorini boshqarish uslubi bevosita psixologik adaptatsiya bilan ham bog'liqligi aniqlandi. Ijtimoiylashuvdan farqli mîslashuv jarayoni amal qilish idatiy sharoitlarining i'zgarishi, ijtimoiy i'zari ta'sir muammilarining yuzaga kalishi bilan belgilanadi. Shuning uchun ham talabalarda ijtimoiy jarayonlarga moslashish darajasi qanchalik yuqori darajada shakllanishi, ularda o'z xulq-atvorini boshqarish ko'rsatkichlarini ham shunchalik yuqori bo'lishini ta'minlashga xizmat qilishi asoslandi.

Talablarda muloqotchanlik, o'z fikrini erkin bayon eta olish ko'nikmalarini shakllanishi o'z navbatida ularning xulq-atvoriga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Kommunikativ qobiliyatlar asosan faoliyat davomida shakllanadi. Uning mazmun-mihiyati amal qilishning ibyaktiv shariitlariga ularni muvofiqlashtirish maqsadida shahslarari va ijtimoiy rillarning qadriyatlari va ma'yirlari izari ta'siri transfiratsiyasi (izgarishi) uinhun asis bilib oizmati qiladigan xulq-atvining (munisabat, bilim, ishin) yangi shoiilik raxulyatirlari shakllanishidan ibirati. Mazkur holat internetga tobe talablarning real muhitda kommunikativ va tashkilotchilik qobiliyatiga ega emasliklarini biroq internet muhitida ushbu qobiliyatni namoyon qilishga bo'lgan moyilligi bilan ham izohlanadi.

Yuqoridagi tahlillarga asoslanib, o'rtacha har uchinchi respondentda internetga tobelik tendensiyasining tarkibiy komponentlari ko'rsatkichlarining rivojlanish darajasi atarli emas degan xulosaga kelish mumkin. Bundan tashqari, korrelyatsion tahlili natijalariga ko'ra, talabalarda internetga tobelikning rivojlanishi bilan tarkibiy komponentlarning informatsion faoliyatda motivatsion sferaning o'ziga xos xususiyatlari, psixologik adaptatsiya, o'z xulq-atvorini boshqarish, kommunikativ qobiliyat, tashkilotchilik qobiliyati o'rtasida yuqori statistik aloqadorlik mavjudligini ko'rsatib turibdi. Umuman olganda, empirik tadqiqot natijalari, bir tomondan, internetga tobelik tendensiyasining aniqlangan komponental strukturasini tasdiqlasa, ikkinchi tomondan, talabalarni internetdagi salbiy axborotlardan himoya qilishning psixologik usullarini o'rganish, internetga tobelik tendensiyasining komponental strukturasidan korreksiyada samarali foydalanish imkonini beradi.

Dissertatsiyaning «**Talabalar o'rtasida internetga tobelikni oldini olishning psixologik imkoniyatlari**» nomli uchinchi bobida talabalarining internetga tobe xulq-atvori, ularga sifatli psixologik xizmat ko'rsatish usullarini takomillashtirishning ilmiy-uslubiy asoslari va tadqiqot obyektlaridan olingan natijalarning qiyosiy tahlili keltirilgan.

Talabalarni internetga ta'sirlardan himoyalashga qaratilgan psixoprofilaktik, psixodagnostik va psixokorreksion ishlarni muvaffaqiyatli amalga oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu boisdan, talabalarga internetga tobeligiga qarshi immunitetni shakllantirish bo'yicha olingan empirik ma'lumotlarning dinamik o'zgarishlari o'rganildi. Biz korreksion dastur o'tkazganimizdan so'ng talabalarining xulq-atvorida o'zgarishlar sodir bo'lgan yoki bo'lmaganligini tahlil qildik. Tayyorlangan psixologik treningning asosiy maqsadi talaba yoshlar o'rtasida internetga tobelikning oldini olishdan iborat. Trening maqsadidan kelib chiqib, quyidagi asosiy vazifalar shakllantirildi:

- talabaning informatsion faoliyati aspektida motivatsion sohani, asosan, kognitiv jihatdan rivojlantirish, bunda global tarmoq bilimlar zaxirasini boyitish, umumiy intellektual rivojlanish, kasbiy muammolarni hal qilish, shaxsiy o'sish va boshqalar uchun ishlatiladi;

- ijtimoiy muhitning qadriyatlari va me'yorlariga moslasha oladigan, ijtimoiy muhit va o'zi bilan munosabatlarni o'rnatishga qodir bo'lgan talaba shaxsining psixologik adaptatsiyasini shakllantirish va rivojlantirish;

- xulq-atvor, mustaqillik, moslashuvchanlik va tez o'zgaruvchan turmush sharoitlariga adekvat javob bera olish va boshqalarni ongli ravishda boshqarishning individual tizimini optimallashtirish;

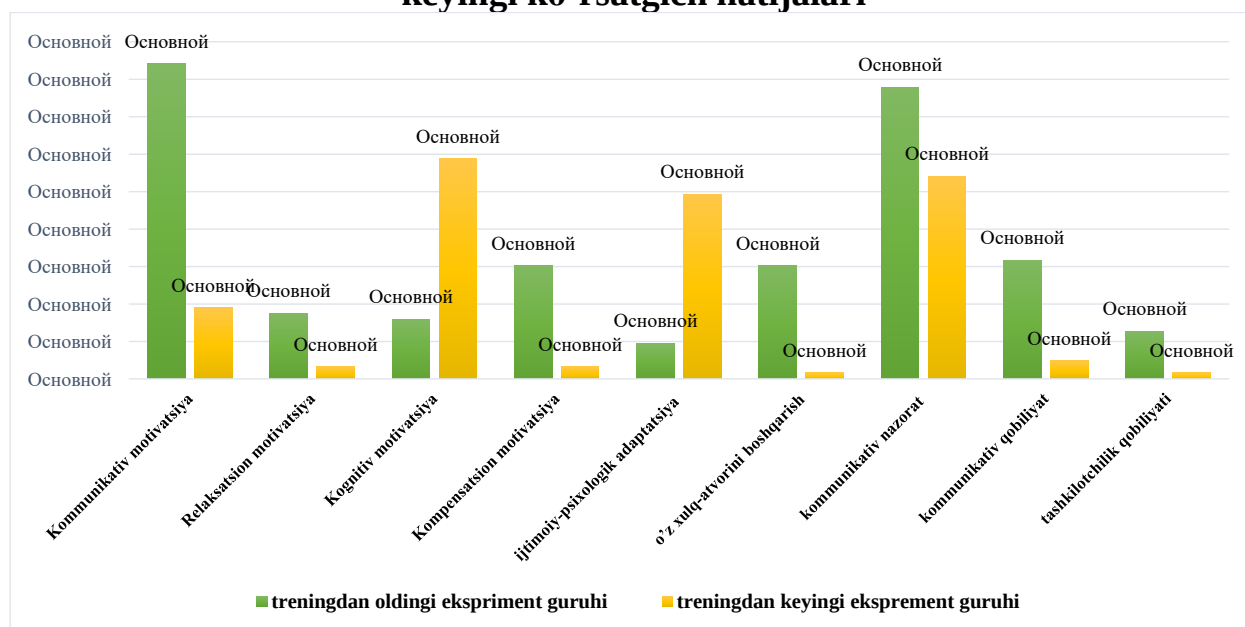
- kommunikativ va tashkilotchilik qobiliyatlarini, talabaning kommunikativ va tashkiliy faoliyatiga bo'lgan ehtiyoj, qiyin vaziyatlarda harakat qilish qobiliyati, yangi jamoalarda qulaylik, o'z fikrini munosib himoya qilish va tegishli maqsadlarga erishish qobiliyatini rivojlantirish;

- talabaning kommunikativ nazoratini optimallashtirish, o'zini o'zi boshqarish, o'z his-tuyg'ularini ifodalashni nazorat qilish, o'z reaksiyalarining atrofdagi shaxslarning xatti-harakatlari bilan bog'liqligi va boshqalar;

- muloqotda hissiy samaradorlikni, aralashuvlarni bartaraf etish, kommunikativ muloqotdagi to'siqlar, shaxslarga hissiy asosda yaqinlashish qobiliyati va boshqalarni optimallashtirishdan iborat.

4-rasm

Talabalarda internetga tobellikning treningdan oldingi va treningdan keyingi ko'rsatgich natijalari

Endi yuqoridagi korreksion dastur qo'llanilgan keying statistik tahlil natijalariga o'tamiz. Ikkinchi kompleks psixodiagnostik tekshiruv natijalari (psixologik treningdan so'ng) eksperimental guruh talabalari o'rtasida internetga tobellikka moyillikning ajratib olingan tarkibiy komponentlar o'rtasidagi rivojlanishining dinamikasi o'zgarganligini ko'rsatdi. Xususan, psixologik trening natijasida talabalardagi motivatsion sohaning xususiyatlari ijobiy tomonga o'zgarganligini guvohi bo'lishimiz mumkin. Jumladan: «kommunikativ motivatsiya»ning ustunligi (yuqori darajasi) 84,1% dan (birinchi tekshiruv) 19% gacha (ikkinchi tekshiruv) sezilarli darajada kamaydi; «relaksatsion motivatsiya»ning ustunligi (yuqori darajasi) 17,5% dan (birinchi tekshiruv) 3,2% gacha (ikkinchi tekshiruv) kamaydi; «kognitiv motivatsiya»ning ustunligi (yuqori darajasi) 15,9% dan (birinchi tekshiruv) 58,7% gacha (ikkinchi tekshiruv) sezilarli darajada oshdi; «kompensatsion motivatsiya»ning ustunligi (yuqori darajasi) 30,2% dan (birinchi tekshiruv) 3,2% ga (ikkinchi tekshiruv) sezilarli darajada

kamaydi, «psixologik adaptatsiya» rivojlanishining yuqori darajasi 9,5% dan (birinchi tekshiruv) 49,2% gacha (ikkinchi tekshiruv) oshdi, «o'z xulq-atvorini boshqarish»ning past darajada rivojlanishi 30,2% dan (birinchi tekshiruv) 1,6% gacha (ikkinchi tekshiruv) sezilarli darajada kamaydi, «kommunikativ nazorat» rivojlanishining o'rta darajasi 77,8% dan (birinchi tekshiruv) 54% ga (ikkinchi tekshiruv) kamaydi, «kommunikativ qobiliyat» rivojlanishining past darajasi 31,7 foizdan (birinchi tekshiruv) 4,8 foizga (ikkinchi tekshiruv), «tashkilotchilik qobiliyati»niki esa 12,7 foizdan (birinchi tekshiruv) 1,6 foizga (ikkinchi tekshiruv) kamayganligi aniqlandi.

Shunday qilib, yuqorida keltirilgan tahlillarga asoslanib aytish mumkinki, «Talabalar o'rtasida internetga tobelikning oldini olish»ga qaratilgan psixologik treningining samaradorligini tasdiqlashga imkon berdi. Xususan, treningdan oldingi va keyingi kompleks psixodagnostik tekshiruv natijalari tahlili shuni ko'rsatdiki, tajriba guruhidagi talabalarining psixologik treningda ishtirok etishi natijasida ushbu toifada internetga tobelik tendensiyasining komponental tarkibi optimallashti. Demak, yuqoridagilarga asoslanib aytish mumkinki, talabalarni internet tobeligidan himoyash holatlarni chuqur tahlil qilish va shu tahlillar asosida har bir talabaga alohida psixologik yondashuv usullarini tanlash muhim ahamiyat kasb etadi. Olingan ushbu ma'lumotlar psixokorreksion dasturlarining samaradorligi to'g'risida tegishli adekvat qarorlar qabul qilishga xizmat qiladi.

XULOSA

«Talabalarda internet tobeligini oldini olishning psixologik xususiyatlari» mavzusidagi dissertatsiya bo'yicha olib borilgan tadqiqot natijasida quyidagi xulosalar taqdim etiladi:

1. Zamonaviy tadqiqotlarni umumlashtirilgan natijalaridan kelib chiqqan holda, ushbu dissertatsiya doirasida talabalarga nisbatan internetga tobelikni, aks ettiruvchi psixologik xususiyatlarni tadqiq etish maqsadga muvofiqdir. O'z mohiyatiga ko'ra, o'rganilayotgan hodisa global internet tarmog'ida tegishli axborot vositalaridan (smartfon, planshet, shaxsiy kompyuter va boshqalar) haddan tashqari me'yoridan ko'p vaqt mobaynida foydalanishi statistik tahlillar orqali isbotlandi.

2. Talabalarni internetga tobelik ta'sirlardan himoyalashning dinamikasini, psixologik usullarini takomillashtirish, yoshlarni turli axborot manbalaridan foydalanish holati, axborot madaniyatining shakllanganlik darajasi, axborot faolligining motivatsion tarkibini o'rganishda empirik natijalar qo'lga kiritildi.

3. Talabalarni internetga tobelik ta'siridan himoyalashning psixologik mexanizmlariga o'z xulq-atvorini boshqarish, angib o'tuvchi xulq-atvori, kibermakondan chiqishda iroda sifatlarini baholash, internetga tobelikning oldini olishning yangi zamonaviy yo'llari va moslashuvchanlik kabi psixologik omillar o'z ta'sirini ko'rsatishi dalillandi.

4. Internetga tobelik talabalarining axborot faoliyati aspektidagi motivatsion sohasining xususiyatlari, ularning psixologik moslashuvi, xatti-harakatlarini o'z-o'zini tartibga solish, kommunikativ va tashkiliy qobiliyatlar darajasi,

kommunikativ nazorati, shuningdek muloqotda hissiy barqarorlikka erishishda namoyon bo'lishi isbotlandi.

5. Globallashuv davrida talabalarda uchraydigan turli xil internet ta'sirlar jarayonida shaxsning faoliyatni ongli ravishda rejalashtirish, o'z faoliyatini ongli ravishda tashkil qilish, ijtimoiy munosabatlarda o'z pozitsiyasini anglash kabi sifatlarni muhim ahamiyatga ega ekanligi dalillandi.

6. Talabalar internetga tobeligini korreksiyalash dasturining samaradorligi, axborot faoliyatining motivatsion tuzilishi, psixologik moslashuv, xatti-harakatlarning o'zini o'zi boshqarishi, muloqot qobiliyatlari, tashkiliy qobiliyatlar, kommunikativ nazorat, hissiy aloqa omillaridagi ishonchli farqlar qayd etildi.

Dissertatsion tadqiqotimiz doirasida quyidagi **tavsiyalarni** ishlab chiqildi.

1. Tanlangan test-so'rovnomalaridan mamlakatimiz oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalarining ijtimoiy adaptatsiya holati va darajasini o'rganish psixodiagnostik vosita sifatida keng foydalanish maqsadga muvofiq.

2. Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim olayotgan talaba yoshlarning tashkilotchilik qobiliyati, kognitiv, kommunikatsiyada o'zini nazorat qila olishi internetga tobelikni angib o'tish qobiliyati, xususan, talaba yoshlarda shaxslararo muloqotda kommunikativ qobiliyati va kelajakda bilimlarni egallash hamda oliy ta'lim tizimida taqdim etilgan imkoniyatlarni qo'llash qobiliyati bilan bog'liq o'z xulq-atvorini boshqarishi kabi psixologik xususiyatlar hisobga olinishi lozim.

3. Yoshlarda axborotlarni saralash ko'nikmalarini shakllantirishga doir test va metodikalarni takomillashtirish, amaliyotchi psixologlar uchun hamda boshlang'ich bilimlarni aniqlash metodikasini yaratish imkoniyatini beradi.

4. Tadqiqot ishimizda olingan natijalar internetga tobelikni oldini olish, qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish, talabalar bilan zamonaviy sharoitlarda sifatli psixologik ishlarni olib borish, ularni ilmiy tadqiqot ishlariga hamda kasbga yo'naltirilgan eng yangi texnologiyalarga samarali jalb etishda amaliy jihatdan qo'llanilishi samarali natijalarni beradi.

5. Samaradorligi amaliy jihatdan tasdiqlangan, internetga tobelik va salbiy axborotlarga psixologik tayyorgarlik dasturini kelajakda, o'qituvchilar, talabalar, aholining turli toifasiga qo'llash mumkin.

6. Internet tobeligini oldini olishda talabalar ongi, xulq-atvoriga ta'sir qiluvchi ma'lumotlar, voqea-hodisalarni perseptiv obrazi asosida anglash, qabul qilishga undaydigan axborotlardan foydalanish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

ΙΑΟ×ΙΰΕ ΝΊΑΑÒ PhD.03/30.12.2019.Psi.72.06 ΊΊ ΊΔΕΝÓÆÄÁÍÈƲ Ó×ÁÍŰŲ
ÑÒÁĬÁÍÁÉ ÄĬÊÒĬΔÀ ÔÈÊĬŊĬÔÈÈ (PhD) ΊΊ ΊÑÈÔĬÊĬÁÈ×ĂÑÊÈĬ ÍÀÓÊÀĬ
ΊΔÈ ÁÓŲΔŊÊÈĬ ÄĬŊÓÄΔŊŲÁÁĬĬÍÍÍ ÓÍÈÄΔŊÈÒÀŲÀ
—————
ÍÀŲÈĬÁÈŲĬΰΕ ÓÍÈÄΔŊÈÒÀŲ ÓÇÁÄÈÈŊŲÁÍÀ ÈĬÁÍÈ ΊÈƉÇĬ
ÓËÓÄÄÁÈÀ

ÑÀÉÈÒĬÄÀ ÓÍÈÄÀ ŲÈÊĬÀŲÈÈÊĬ ÊÈÇÈ

ΊÑÈÔĬÊĬÁÈ×ĂÑÊÈÄ ĬŊĬÁÁĬĬŊŲÈ ΊΔĬÔÈÈÄÊŲÈÈÈ ÈÍŲΔĬÁŲ-
ÇÄÄÈŊÈĬŊŲÈ Ó ŊŲŲÄÁÍŲÄ

19.00.06 – ÄĬçðàŋòíàÿ è ĬääääĬĬäè÷ăŋêàÿ ĬñèõĬĬĬäÿ. ĬñèõĬĬĬäÿ ðàçâèðèÿ

ÄÄÔĬΔÄŲΔÄŲ
ÄÈŊŊÄĐŲÀŲÈÈ ÄĬÊÒĬΔÀ ÔÈÊĬŊĬÔÈÈ (PhD)
ΊΊ ΊÑÈÔĬÊĬÁÈ×ĂÑÊÈĬ ÍÀÓÊÀĬ

Áóõàðà – 2024

Àèòóàèüíñòù è íáíáðíàèíñòù òàíù àèññáðòàòèè. Á ièðá ìñíáíà áíèíáíèà òáàèýáòñý ñááíòíàèà éààèèòèèðíááííùð, ñáíñòíýòàèüí íñèýùèð, èà÷àñòááííùð èàáðíá, ñíááððáíñòáííàíèð ñèñòáíù ñíáíòíàèè çðáèùð ñíáòèàèèñòíà áí áñáð àñíàèòáð, ìðíòáññò ýòòáèèèáííí èñííèüçíàáíèý èì èíòáðíáòà è ìðááíòáðàùáíèð èíòíðíàòèíííè çààèñèíñòè. Ñááíáíý, á ýííòó áóðííáí ðàçàèèèý èíòíðíàòèíííùð òáðííèíáèè, ièð èíòáðíáòà ñòáííàèòñý áñá áíèáá ààæíùí á æèçíè èàæáíáí ÷áèíáèà. Ñíáèáñíí ñòàòèñòèèà èñííèüçíàáíèý èíòáðíáòà á ièðá íà 7 ýíááðý 2023 áíáà ñíèàçúááàð, ÷òí ÷èñèí àèòèáííùð ñíèüçíàòàèèáè ìðááíòáð 5,5 ièèèèàðáà, è áíèüøáý ÷àñòù èç íèð ìðèðíàèòñý íà ñíèíááæü. Õàèèá, ñíáèáñíí íááááíèè èññèááíáíèýí, 71% èðááè á áíçðáñòá ìò 15 áí 24 èáð ìðíáíáýò á Èíòáðíáòà 8-10 ÷áñíá á ááíí¹. È ýòí íáñòíýòàèüíñòáí íáóñèáàèèááàð àèòóàèüíñòù áñíðíñà èçó÷áíèý ñíèàçàòáèý èíòáðíáò-çààèñèíñòè ñíèíááæ èí áñáí ièðá.

Áí áñáí ièðá íááñíá÷áíèà áèíáàèüííáí áçàèííáí íáíáíà èíòíðíàòèèáè, ííàèèüíáý áí÷èñèèòáèüíáý òáðíèèà, èíòáðíáò-ñèñòáíà, èíòíðíàòèíííáý ñèñòáíà ñáýçè, á áíáñòá ñ íáè è áðòáèà èíííóíèèàòèíííùð òáðííèíáèè ñíñííáñòáðò èíòíðíàòèíííùð èçíáíáíèýí á æèçíè ÷áèíáèà è íáùáñòáà, ðàçèí ñíáùøáðò èíòíðíàòèíííùð ñíðááíñòè á ááýòáèüíñòè èè÷íñòè. Èñòíáý èç ýòíè òí÷èè çðáíèý, íáó÷íá èññèááíáíèý, ñíáýù, ííùð ìðíáèáíàòèèà ðàçèè÷ííí áñíàèòáí èíòáðíáò-çààèñèíñòè ðáàèèçòáðòñý á ìðáñòèæííùð áóçáð ièðá, á òí ÷èñèá á Ñáááðí-Áíñòí÷íí óíèááðñèòáðò (Northeastern University Boston, ÑØÀ), Ìðíòáíèíí óíèááðñèòáðò (LMU, Ááðíáíèý), Óíèááðñèòáðò Ðèæáíòñ (Regents University, Ááèèèáðèòáíèý), Ìñèíáñèí Áíñòááðñòááííí óíèááðñèòáðò (ÌÁÓ èí.Ì.Á. Èíííííáà, Ðíññèý), Ñáòèüñèí íàòèíáèüíí óíèááðñèòáðò (Seoul National University, Ðæíáý Èíðáý), Èèòáèñèí Íàòèíáèüíí òáíòðá íáðàçíààòáèüíùð èññèááíáíèè (NIES, Áóáíæíó). Á ñáýçè ñ ýòèí ñííáíà áíèíáíèà òáàèýáòñý èçó÷áíèð òàèòíðíà èíòáðíáò-çààèñèíñòè ó ñíèíááæ, èò ýííèèíáèüííáí ñíñòíýíèý, íáó÷ííó ñíááùáíèð áíèááíè ñòáðù.

Á ñíèèáíèà áíáù á ðáñíòáèèèà ñíçááðòñý íáíáðíàèíá ñííáù áèý íááñíá÷áíèý ðàçèè÷ííùð ñòáð íáùáñòáà ñíáðáíáíííè èíòíðíàòèííí-òáðííèíáè÷áñèèè ñðááñòááíè, ñíáùøáíèý íáèíòðáñèáíè èíòíðíàòèíííè áðáííòíñòè, áíááðáíèý ááçííáñíè èíòíðíàòèíííè ñðááù, çàùèòù ñíáðáñòáðááí ñíèèáíèý ìò íááàòèáííùð èíòíðíàòèíííùð àòáè, ìðááíòáðàùáíèý èíòáðíáò-çààèñèíñòè ñðáàè ñòóááíòá, áàèüíáèøááí ñíááððáíñòáííáíèý ñèñòáíù ñíáíòíàèè áñííèíèèáàèèèèèèèèèèè èàáðíá è ñíáùøáíèý óðíáíý ìðíòáññèíáèüííè ñíáíòíàèè ñíáòèàèèñòíà ìòðáñèè. Á ñáýçè ñ ýòèí ñíðááèèáíà ìðèðèèòáíáý çááá÷á «Íááñíá÷áíèà áóðííáíáí ðàçàèèèý è áíáíà ìòðáñèè íà ííáùè óðíááííùð»². Á ñáýçè ñ ýòèí áàæííá çíá÷áíèà ìðíáðáòááò ìðíáááíèà íáó÷íùð èññèááíáíèèè, íáíðáàèèáííùð íà áñííèòáíèà ìðááñòááííùð èà÷áñòá ìðíèèà èíòáðíáò-çààèñèíñòè ñíèíááæ, áñýáèíèà àèòáðáíòèàèüíùð áñíàèòá áèèýðùèð íà íèð ñíèèèíáè÷áñèèòáèèè òàèòíðíà.

Ááííá àèññáðòàòèíííá èññèááíáíèà á ñíðááèèáííè ñòáíáíè ñèóáèò áèý ðáàèèèàòèè íáñòóááííùð ñòðáòáèè÷áñèèò íáðííèèýòèè, ìðááñííòðáííùð Óèàçíí Ìðàçèááíòà Ðáñíòáèèèè Óçááèèñòáí ìò 28 ýíááðý 2022 áíáà 'ÓÌ-60 «Ì ñòðáòáèèèè

¹ <https://www.statista.com/statistics/617136/digital-population-worldwide>

² <https://lex.uz/docs/-5841063>

Óçááèèñòàíà â ðàìèàð íàó÷ííâí ìðíàèðà 'PZ-20170913120-«Ìñèðíèíàè÷-àñèèà ìàðàíèçì ñààíòíàèè èííèòðàíòííííáíùò èààðíà â ñèñòàìà àùñòàâí íàðàçíààíèý».

Òàèùð èññèààííààíèý ýàèýàðñý ðàçðàáíòèà ìðàèðè÷-àñèèò ðàèííàààòèè ñí íàó÷íí-ìàðíàè÷-àñèèò ñíààððàííòàííààíèð ñíèðíèíàè÷-àñèèò ñííàáíííñòàé ìðíòèèàèòèè èíòàðíàð-çààèñèííòàé ó ñòóàáíòíà.

Çààà÷-è èññèààííààíèý:

ííðàààèèòü òàèòíðù, àèèýðóèà íà çààèñèííà ñíàààíèà ñòóàáíòíà, íáíííààòü ñòèààòèíííè ñòàðò è÷-ííòè;

óòí÷íàèà ñíèðíèíàè÷-àñèèò ñííàáíííñòàé ñòèààòèíííè ñòàðò è÷-ííòè â èíòíðíàòèíííè ààýòàèüííòè;

àíèàçàðòàèüñòàí òàèòíðíà, àèèýðóèò íà ìðíàèèàèà èíòàðíàð-çààèñèííòè ó ñòóàáíòíà;

ìàòíàù ìðàáíòàðàùàíèý çààèñèííòè ñòóàáíòíà ìò èíòàðíàð, ñíààððàííòàííàèà ìðíàðàíù òðàíèíà, íàðààèàííà íà íààñíà÷àèà èííííèàòèèàííà èííòðíèý è ýííèíàèüííè ñòààèèüííòè.

Íàóàèòí èññèààííààíèý àùè àùàðàíù ñíèðíèíàè÷-àñèèà ñííàáíííñòè ìðíòèèàèòèè èíòàðíàð-çààèñèííòàé ó ñòóàáíòíà, â èññèààííààíèè ìðèýèè ó÷-àñòèà 120 ñòóàáíòíà Íàòèíàèüííàí òíèààðñèòàòà Óçááèèñòàíà è 114 ñòóàáíòíà Áóòàðñèíàí àííòààðñòàáííàí òíèààðñèòàòà, àñàâí 234 ðàñííààíòà.

Ìðàáíòí èññèààííààíèý ýàèýàðñý ñíèðíèíàè÷-àñèèà ñííàáíííñòè ìðíòèèàèòèè èíòàðíàð-çààèñèííòè ó ñòóàáíòíà.

Íàòíàù èññèààííààíèý. Â ìðíàññà èññèààííààíèý èññèààííààíù ìàòíàù íààèðààíèý, «Ìðíííèè ñòèààòèíííè ñòðòèòòòü èíòíðíàòèíííè ààýòàèüííòè» Þ.Í.Áíèàíè, Á.Ñ.Èííàíè, Á.Í.Ìàèð÷àíè, Á.Í.Ñíèðíàíè, «Ìðíííèè ñíèðíèíàè÷-àñèèè ààòíàòèè» È. Ðíààðñà è Ð. Ðýèííà â ñàèòèèàòèè Ò. Á. Ñíàèðààíè, «Ìðíííèè ñòèý òíààèàíèý ñíàñòàáííù ñààààíèàí» Á.È.Ìðííàíè, Òàñò «Èííííèàòèèàíù è ìðààíèçàòíðíèà ñíííàííòè» Á.Á.Ñèýàñèíà è Á.Á.Òàáíðíèà, «Ìðíííèè èííííèàòèèàííà èííòðíèý» Ì. Øíàèàðà, «Ìðíííèè àèý àèàáííòèè ýííèíàèüíùò ààðàðíà â ìàè÷-ííòíí íàóàíè» Á.Á.Áíèè, «Ñèðèèíàíàè ìàòíà àèàáííòèè èííðòàðííè çààèñèííòè» È.Í.Þààíè, Ò.Þ.Íàèíàòà è óðíàáíù ñàòèñòè÷-àñèèè àííòíààðííòè ñíò÷-àííùò ðàçòèòàòíà ñíàààðàáí ìàòíàè ìàòíàòè÷-àñèèè ñàòèòèèè: r-èíýòèèèòí èíðàèýòèè Ìèðííà, t-èðèòàðèàí Ñòðàáíòà.

Íàó÷íàý ñàèçíà èññèààííààíèý çàèð÷-ààñý â ñèààòðàí:

íáíííààíà ààíííòü àèòàðàíòèàòèè ñòèààòèíííè ñòàðò èíòíðíàòèíííè ààýòàèüííòè è÷-ííòè â ìðíòèèàèòèèà çààèñèííàí ñíàààíèý ñòóàáíòíà, ñíèðíèíàè÷-àñèèè ààòíàòèè, èííòðíèý ñíàñòàáííàí ñíàààíèý, èííííèàòèèàíùò è ìðààíèçàòíðíèò ñíííàíííòàé, ýííèíàèüííàí ñííòíýíèý â èííííèàòèèàííà èííòðíèà è íàóàíèè, íàñíèíàèííè ñòàííùð àòàèòèèàííòè ñí ìòííàíèð è àèòòàèüííòè ìðíòàííòàò;

íáíííàáí ìðèðèòàòííòü èíòàðíàð-çààèñèííòè èííííèàòèèàíù ñòèàíà ñòóàáíòíà ñíàèàíí ñíèðíèíàè÷-àñèèè ñííàáíííñòè ñòèààòèíííè ñòàðò è÷-ííòè â èíòíðíàòèíííè ààýòàèüííòè, «íàòèèòðíààíàý» èíòíðíàòèè ìèàíàèò è ààñòòèèèàíù èçíàíèè

êíāíēòēāíúō è ýìōēíāēūíúō èà÷āñòā è «āúāāāēēāāāō» ðāāēūííā íāúāíēā ā íāæē÷íñòíúō íòíōāíēýō ā æēðòòāēūííā íðíñòðāíñòāí;

āíēàçāíí, ÷òí ýìōēíāēūíúā āāðúāðú ā íāæē÷íñòíí íāúāíēē ýāēýðòñý āāæíúí òāēòíðíí ā íðýāēāíēē éíòāðíāò-çāāēñēíñòāē ó ñòóāāíòíā, ìñēíēüēó íā ñòíðíēðíāāííñòú òíāíēý ēíñòðòēòēāíí ñíōēāēūíí-íñēòíēíāē÷āñēē āçāēííāāēñòāíāāòú ñ íēðòæāðùēìē òñēēēāāāò ìāāāāí÷āñēēā è ýìōēíāēūíúā āāðúāðú, ñāýçāííúā ñ ÷òāñòāíí íāēíí÷āñòāā, ēííōēēòíñòùþ;

āíēàçāíí, ÷òí ā íðíōēēāēòēēā éíòāðíāò-çāāēñēíñòē ñòóāāíòíā āāæíí òíðíēðíāāòú íāāúēē òíðāāēāíēý ñāíēí ìāāāāíēāí áēāāíāāðý òííó, ÷òí ñíōēāēūíāý ēííāòāíòíñòú ā íòíōāíēýō ñóáúāēò-ñóáúāēò (ēíííóíēēāòēāíúā ñíñíāííñòē, ēííòðíēü) è òñòíē÷ēāíā ðāçāēòēā ýìōēíāēūíí-āíēāāíē ñòāðú íāāñíā÷ēāþò āāíòāòēþ è÷íñòē, à òāēæā òíðíēðòþò ðāðāēòāð òñòāííāēāíēý ðāāēūííāí ēíñòðòēòēāííāí íāúāíēý.

Íðāēòē÷āñēēā ðāçóēüòāòú ēññēāāíāíēý çāēēþ÷àþòñý ā ñēāāóþùāí:

āíāāðāíú ā íðāēòēēó ðāñòú è áíēāòú ìí ēçó÷āíēþ íāðāíēçííā íðíōēēāēòēēē éíòāðíāò-çāāēñēíñòē ñðāāē ñòóāāíòíā;

íòòāí āúýāēāíēý ìñēòíēíāē÷āñēēò òāēòíðíā, āúçúāāþùēò éíòāðíāò-çāāēñēíñòú ó ñòóāāíòíā, āúē íðíāāāí ēííòāíò-āíāēēç ñēòóāòēē, āúçúāāþùēò éíòāðíāò-çāāēñēíñòú;

ìñāíòíāēāí ìñēòíēíāē÷āñēēē òðāíēíā ìí íðíōēēāēòēēā éíòāðíāò-çāāēñēíñòāē ñðāāē ñòóāāíòíā, à āāí ýòāēòēāííñòú íðíāāðāíā íā íðāēòēēā.

Āíñòíāāðíñòú ðāçóēüòāòíā ēññēāāíāíēý ìðāāāēýāòñý òāí, ÷òí íāó÷íí íāíñíāāííúā, øēðíēí íðēíāíýāíúā íðāēòē÷āñēēìē ñíāòēāēēñòāíē ā íāēāñòē ìñēòíēíāēē íāòíāē÷āñēēā ñðāāñòāā, ēííēāēñííā íðēíāíāíēā íāòíāíā íāòāíāòē÷āñēíē ñòāòēñòēēē ðāçē÷ííāí òðíāíý (íāðāē÷ííāí è áíēāā āúñíēíāí); íāúāí āúāíðēē ðāñíííāāíòíā, ðāçðāāíòāííúē íā ìñííāā òðāāíāíēē, ðāēííāíāíāííúō ā ìñēòíēíāē÷āñēēò ēññēāāíāíēýō; íāó÷íí-òāíðāòē÷āñēēē áíāēēç, íāíñííāāíēā éíòāðíðāòāòēē ðāçóēüòāòíā íā ìñííāā āíñòíāāðíúō ēñòí÷íēēíā; íāñóæāāíēāí ìñííāíúō ìííāíòíā ñðāāē øēðíēíāí íāó÷ííāí ñííāúāñòāā.

Íāó÷íāý è íðāēòē÷āñēāý çíā÷ēíñòú ðāçóēüòāòíā ēññēāāíāíēý. Íāó÷íāý çíā÷ēíñòú ðāçóēüòāòíā ēññēāāíāíēý ìðāāāēýāòñý ðāçðāāíòēíē íðíāðāíú òðāíēíāā ìí íðíōēēāēòēēā éíòāðíāò-çāāēñēíñòē ñðāāē ñòóāāíòíā, à òāēæā òíðíēðíāāíēāí íāó÷íúō íðāāñòāāēāíēē í òāēòíðāð è áíóððāíēēò íāðāíēçíāð, āúçúāāþùēò éíòāðíāò-çāāēñēíñòú ñðāāē ñòóāāíòíā, à òāēæā íāó÷íúō çíāíēē í ìòēāāð, ìðāāāēýþùēò íòíōāíēý ñòóāāíòā ā ìðāēūíí-ìòēāāòēíííē íāēāñòē íāòāðēāēíā ēññēāāíāíēý è ìðāāāēýþòñý āííēíāíēāí íāó÷ííē éíòíðíāòēē è òāēēí æēñòēíēēíāí, ēāē «Íāāāāíāē÷āñēāý ìñēòíēíāēý», «Íñēòíēíāē÷āñēāý āāçíāñíñòú ā íòēðúòíē éíòíðíāòēíííē ñēñòāíā», «Íñēòíāēāííñòēēā», «Íñēòíēíāē÷āñēíā ēííñòēüòēðíāāíēā».

Íðāēòē÷āñēāý çíā÷ēíñòú ðāçóēüòāòíā ēññēāāíāíēý ñíñòíēò ā òíí, ÷òí áēāāíāāðý áíāāðāíēþ ēííēāēñā òðāíēíāíā ā íðāēòēēó āúñøēò ó÷āáíúð çāāāāíēē ā ðāíēāð ēññēāāíāíēý āíçíāíēí ēò ēñííēüçíāāíēā ā èà÷āñòāā íāó÷ííāí ðāñòðñā ā ìñēòíēíāē÷āñēē ñíāāðøāííí ìíāðíāā ē è÷íñòē ò÷āùēòñý, òíðíēðíāāíēē ó íēð íēðíāíççðāíēý. Íðē ýòíí ā íðāēòē÷āñēíē āýýòāēūííñòē ðāçóēüòāòú ēññēāāíāāòāēūñēíē ðāāíòú è íāòíāē÷āñēēā íāòāðēāēū āúñòóíāþò ðāñòðñíí íðē āēòēāēçāòēē ó÷āāíē

aãyòãëüíñòè ó÷àùèõñý, ðããèçàòèè çããã÷ ìñèõíëíãè÷ãñëíãí êíñóëüòèðíããíëý, ìñèõíãèããíñòèèè, ìñèõíëíððãèèè.

Áíããðáíëã ðãçóëüòàòíã èññëããíããíëý. Íí ðãçóëüòàòàí ððíãããííë íàó÷í-èññëããíããòãëñíëèé ðãáíòü ïí èçó÷ãíëð ìñèõíëíãè÷ãñëèè ìñíããííñòãé ððíòèèãèèèè èíòãðíãò-çããèñëíñòãé ó ñòóããíòíã:

íãíñíããííüã äãííüã í òíí, ÷òí äããíñòü ãèòòãðãíòèãèè ïòèããòèíííë ñòãðü èíòðíãòèíííë äãyòãëüíñòè èè÷íñòè á ððíòèèãèèè çããèñëíñãí ïíãããíëý ñòóããíòíã, ìñèõíëíãè÷ãñëíë äããíòãòèè, êííòðíëý ñíãñòããíííãí ïíãããíëý, êíííííèèãèèãíüò è ððããíèçãòíðñèè ñíñíãííñòãé, ýííèííãëüíñãí ñíñòíýíëý á êíííííèèãèèãíí êííòðíëã è íãñíèè, íãñíèíãèãííë ñòãíãíüð àòòãèèãíñòè ïí íòííãíëð è ãèòòóãëüííò ððíñòðãíñòãò ãèè÷ãíü á ïíãòü «Ìñèõíëíãèý íííããíãçà è ãèòòãðãíòèãèüíã ìñèõíëíãèý» ñíãèãíí ðèèèãçó ¹ PM-101a òò 22 äãèããðý 2023 ãíã, Ó÷ããí-íãò÷íí òãíòðã Ìñèõíëíãèè ðè Òãèèãíñèí ãíñòãðñòããííí ïãããíãè÷ãñèí òíèããðñèòãòã èí. Íèçãíè (ñíðããè ¹ PM-101a òò 28 äãèããðý 2023 ãíã Ó÷ããí-íãò÷íí òãíòðã Ìñèõíëíãèè ðè Òãèèãíñèí ãíñòãðñòããííí ïãããíãè÷ãñèí òíèããðñèòãòã). Á ðãçóëüòàò ððãããèãíã ïòèããòèííã ñòãðã èíòðíãòèíííë äãyòãëüíñòè èè÷íñòè á ððãíòãðãñòãíèè çããèñëíñãí ïíãããíëý ñòóããíòíã.

íãíñíããííüã äãííüã í òíí, ÷òí ðèððèòòãíñòü èíòãðíãò-çããèñëíñò êíííííèèãèèãíüò ïòèèãíã ñòóããíòíã ñíãèãíí ìñèõíëíãè÷ãñèè ìñíããííñòýí ïòèããòèíííë ñòãðü èè÷íñòè á èíòðíãòèíííë äãyòãëüíñòè, «íãòèüòðíããíã» èíòðíãòèý ðèèíãèò è äãñòòòèèãíüè èçíãííëý èííèèèãíüò è ýííèííãëüíñò èã÷ãñò è «ãñããèèèèèèè» ðããëüíã íãñíèã á íãèè÷íñòíüò íòííãíëýò á ãèòòóãëüíã ððíñòðãíñòãí á ïíãòü «Íãñíã ìñèõíëíãèý» ñíãèãíí ðèèèãçó ¹ PM-101a òò 22 äãèããðý 2023 ãíã, Ó÷ããí-íãò÷íí òãíòðã Ìñèõíëíãèè ðè Òãèèãíñèí ãíñòãðñòããííí ïãããíãè÷ãñèí òíèããðñèòãòã èí. Íèçãíè (ñíðããè ¹ PM-101a òò 28 äãèããðý 2023 ãíã Ó÷ããí-íãò÷íí òãíòðã Ìñèõíëíãèè ðè Òãèèãíñèí ãíñòãðñòããííí ïãããíãè÷ãñèí òíèããðñèòãòã). Á ðãçóëüòàò ãññííãí ìñèõíëíãè÷ãñèè ìñíããíñòè ïòèããòèíííë ñòãðü ÷ãííãè á èíòðíãòèíííë äãyòãëüíñòè.

ãíèèçãííüã ððããèíãíëý í òíí, ÷òí ýííèííãëüíñò äãðüãðü á íãèè÷íñòíí íãñíèè ýãèýðññý äããíü òãèòðíí á ððýãèèè èíòãðíãò-çããèñëíñòã ó ñòóããíòíã, ìñíèèèèè íã ñòðíèèèãíñòü òíãíëý êííòòòèèãíí ñíèèèñí-ìñèõíëíãè÷ãñèè ãçãèííãèñòãíãòü ñ íèðòãèðñèè òñèèèèèè ïíãããí÷ãñèè è ýííèííãëüíñò äãðüãðü, ñãýçãííü ñ ÷òãñòãíí ïãíí÷ãñòã, êííèèèèèñòüð ãèè÷ãíü á ïíãòü «Ñíèèèèèèè ìñèõíëíãèý» ñíãèãíí ðèèèãçó ¹ PM-101a òò 22 äãèããðý 2023 ãíã, Ó÷ããí-íãò÷íí òãíòðã Ìñèõíëíãèè ðè Òãèèãíñèí ãíñòãðñòããííí ïãããíãè÷ãñèí òíèããðñèòãòã èí. Íèçãíè (ñíðããè ¹ PM-101a òò 28 äãèããðý 2023 ãíã Ó÷ããí-íãò÷íí òãíòðã Ìñèõíëíãèè ðè Òãèèãíñèí ãíñòãðñòããííí ïãããíãè÷ãñèí òíèããðñèòãòã). Á ðãçóëüòàò ãíèèçãíü òãèòðíí, ãèèýðñèè íã ððýãèèè èíòãðíãò-çããèñëíñòè ñðãèè ñòóããíòíã.

ãíèèçãííüã ððããèíãíëý í òíí, ÷òí á ððíòèèèèèè èíòãðíãò-çããèñëíñòè ñòóããíòíã äããíí ñòðíèèèèèèè ïãñèè òðããèèèè ñãíèè ïíãããíèèè ãèãííãðý òííò, ÷òí ñíèèèèèèè êíííãòãíñòü á íòííãíëýò ñòãñèè-ñòãñèè (êíííííèèèèèèè ñíñíãíñòè, êííòðíëü) è òñíèèèèè ðãçãèèè ýííèííãëüíñò-ãíèèèèè ñòãðü

íáañĩā÷ēāāþò āāāĩōāōēþ ēē÷íĩñòē, à òāēæā ôĩðìēðóþò òāðāēōāð óñòāĩíāēāĩēý ðāāēũĩĩāĩ ēĩĩñòðóēēāĩĩāĩ íáúāĩēý āēēþ÷āĩú ā ĩāóēũ «Ĩñēōĩēĩāēý ĩĩōĩāāĩāçà» ñĩāēāĩĩ ĩðēēāçó ¹ PM-101a ĩò 22 āāēāāðý 2023 āĩāā, Ó÷āāĩ-íāó÷ĩāĩ òāĩòðā Ĩñēōĩēĩāēē ĩðē Òāøēāĩōñēĩ āĩñōāāðñōāāĩĩĩ ĩāāāāĩāē÷āñēĩ óíēāāðñēōāðā èĩ. Íēçāĩē (ñĩðāāēā ¹ PM-101a ĩò 28 āāēāāðý 2023 āĩāā Ó÷āāĩ-íāó÷ĩāĩ òāĩòðā Ĩñēōĩēĩāēē ĩðē Òāøēāĩōñēĩ āĩñōāāðñōāāĩĩĩ ĩāāāāĩāē÷āñēĩ óíēāāðñēōāðā). Á ðāçóēũōāðā óñĩāāðøāĩñòāĩāĩā ĩðĩāðāĩā òðāĩēĩāā, íāĩðāāēāĩāý íā ĩāũøāĩēā ĩðēāāōēĩĩíē ñōāðũ ñōóāāĩ÷āñēĩē ĩēĩāāæē, ēð ēĩōĩðĩāōēĩĩíē āāýōāēũĩĩñòē, ēĩĩóíēēāðēāĩĩāĩ ēĩĩðĩēý ē ýĩðēĩāēũĩĩē ýóðāēōēāĩĩñòē.

Āĩðĩāāōēý ðāçóēũōāðĩā ēññēāāĩāāĩēý. Ðāçóēũōāðũ ēññēāāĩāāĩēý íāñōæāāēēñũ íā 3 ĩāæāóĩāðĩāĩũð ē 3 ðāñĩóāēēēāĩñēēð íāó÷ĩ-ĩðāēōē÷āñēēð ēĩĩōāðāĩōēýð.

Ĩĩóāēēēĩāāĩĩñòũ ðāçóēũōāðĩā ēññēāāĩāāĩēý. Āñāāĩ ĩĩóāēēēĩāāĩ 12 íāó÷ĩũð ðāāĩò, ā òĩ ÷ēñēā 6 ñòāòũē ā íāó÷ĩũð ēçāāĩēýð, ðāēĩĩāĩāĩāĩũð Āũñøāē àòðāñòāōēĩĩíē ēĩēññēāē Ðāñĩóāēēēē Óçāāēēñòāĩ āēý ĩóāēēēāōēē ĩñĩāĩũð íāó÷ĩũð ðāçóēũōāðĩā āēññāððāōēē (ā òĩ ÷ēñēā 3 íāó÷ĩũā ñòāòũē ā ðāñĩóāēēēāĩñēēð æóðĩāēāð, 3 íāó÷ĩũā ñòāòũē ā çàðóāāæĩũð æóðĩāēāð).

Ñòðóēòóðā ē íáúāĩ āēññāððāōēē. Āēññāððāōēý ñĩñòĩēð ēç āāāāāĩēý, 3 āēāā, çāēēþ÷āĩēý ē ðāēĩĩāĩāāōēē, ñĩēñēā ēñĩēũçĩāāĩĩē ēēòāðāòóðũ ē ĩðēēĩæāĩēē. Íáùēē íáúāĩ āēññāððāōēē ñĩñòāāēýāð 128 ñòðāĩēð.

ĨĨĨĀĨĀ ĨĪĀÐÆĀÍĒĀ ĀĒÑÑĀÐÒĀÖĒĒ

Āĩ āāāāāĩēē íāĩñĩāũāāāñý āēòóāēũĩĩñòũ ē íāĩāðĩāēĩĩñòũ òāĩũ āēññāððāōēē, ĩĩðāāāēýþòñý òāēē ē çāāā÷ē, óēāçũāāþòñý ĩāðĩāũ, íáúāēð ē ĩðāāĩāð ēññēāāĩāāĩēý, óēāçũāāāñý ñĩĩòāāðñòāēā ēññēāāĩāāĩēý ĩðēĩðēòāðĩũ ĩāĩðāāēāĩēý İāçāēòēý ĩāòēē ē òāðĩēĩāēē ā Ðāñĩóāēēēā Óçāāēēñòāĩ, ĩðēāĩāēñý ēĩōĩðĩāōēý ĩ íāó÷ĩē ĩĩāēçĩā, òāĩðāòē÷āñēĩē ē ĩðāēòē÷āñēĩē çĩā÷ēĩñòē ðāçóēũōāðĩā ēññēāāĩāāĩēý, ēð ĩðāēòē÷āñēĩ ĩðēĩāĩāĩēē, ĩóāēēēāōēē ā íāó÷ĩũð ēçāāĩēýð, ñòðóēòóðā āēññāððāōēēĩĩíē ðāāĩòũ.

Íāðāāý āēāāā āēññāððāōēē ĩāçũāāāñý «**Óāĩðāòēēĩ-ĩāðĩāĩēĩāē÷āñēēā ĩñĩāũ ēññēāāĩāāĩēý ēĩòāðĩāð-çāāēñēĩĩñòē ñòóāāĩòĩā**» ā āāĩĩē āēāāā ĩðĩāāāāĩ íāó÷ĩ-òāĩðāòē÷āñēēē āĩāēēç óāĩĩāĩā, ĩĩāōēòēēē ĩāðāĩēçĩā ēçó÷āĩēý ĩðĩāēāĩũ ēĩòāðĩāð-çāāēñēĩĩñòē íā ñāāĩāĩýøĩēē āāĩũ ĩĩ ēññēāāóāĩē ĩðĩāēāĩā, à òāēæā ĩðĩāāāāĩ íāó÷ĩ-òāĩðāòē÷āñēēē āĩāēēç ĩĩāēð ēññēāāĩāāĩēē, ĩñāýũāĩũð ēçó÷āĩēþ āāĩĩē ĩðĩāēāĩũ.

Ā ēā÷āñòāā ĩñĩāĩũð ĩññēāāñòāēē ēĩòāðĩāð-çāāēñēĩĩñòē āĩēũøēĩñòāĩ ēññēāāĩāāðāēāē āũāāēýþò ðāçēē÷ĩũā ēē÷ĩñòĩũā ēçĩāĩāĩēý, ā ÷āñóĩñòē ĩāāāðēāĩũā āāōĩðĩāōēē ýĩðēĩāēũĩĩē ñōāðũ, ĩðĩýāēýþùēāñý ā āēāā āāĩðāññēāĩ-òðāāĩæĩũð ĩāðāæēāāĩēē, à òāēæā ĩĩðāðþ ēĩòāðāñā ē ĩðĩōāññāĩ, ĩðĩēñðĩāýùēĩ āĩā ēĩòāðĩāð-ĩðĩñòðāĩñòāā. Ĩññēāāñòāēý ýóĩāĩ, ĩðĩāĩōēðóý ĩāēĩ÷āñòāĩ ē ñĩōēāēũĩóþ òðóñòðāōēþ, ĩðēāĩāý ē ēçĩāĩāĩēþ ñēñòāĩũ òāĩĩñòāē, æāēāĩēē ē ñòðāĩēāĩēē, ā ñāĩþ ĩ÷āðāāũ āēēýý ĩā āāāēāāðĩñòũ áóāòũēð æēçĩāĩũð ĩēāĩā, ôĩðìēðóý ĩāññēāĩĩñòũ, āāçāāēñòāēā, āāçũĩēōēāðēāĩĩñòũ ēē÷ĩñòē ā ðāāēũĩē æēçĩē, ñóũāñòāāĩĩ ĩāðāĩē÷ēāþò ñĩōēāēũĩũā ēĩĩōāēòũ çāāēñēĩĩāĩ ĩĩēũçĩāāòāēý çā ĩðāāāēāĩē āēĩāāēũĩĩē ñāðē. Ā ýóĩē āēāāā

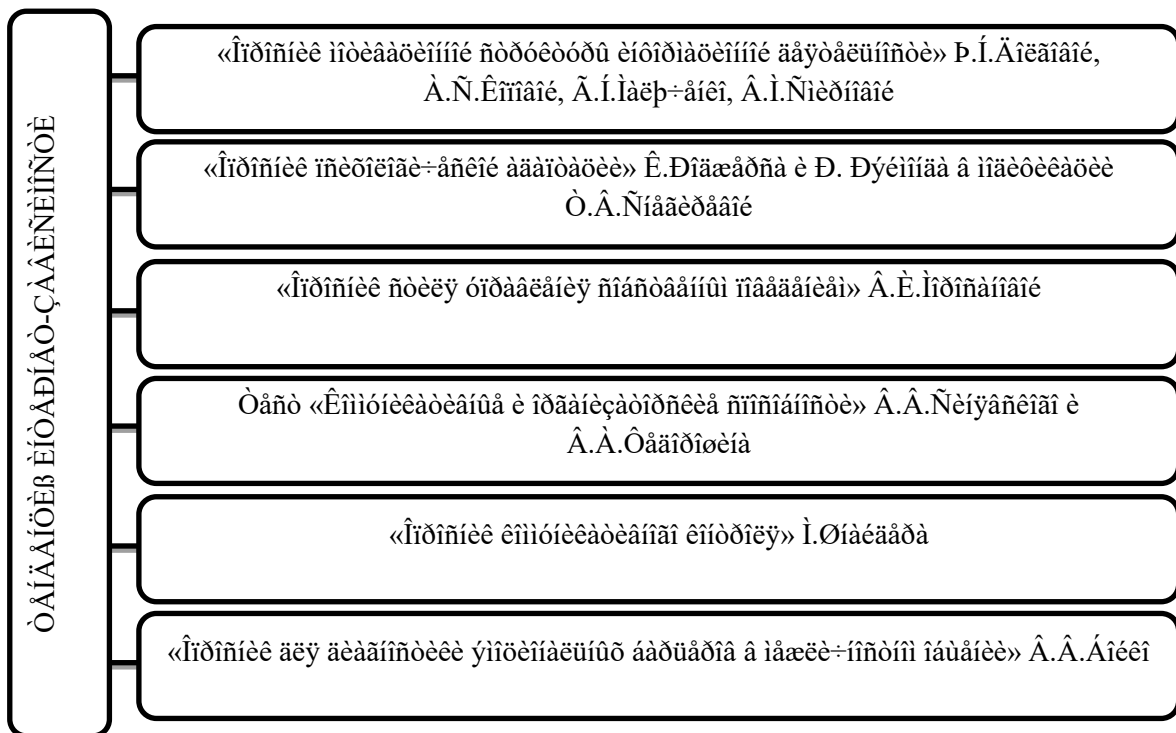
íáíáúáíú íáo÷íí-òáíðáòè÷áñèèá áçæýáú çaðóááæíúð ó÷áíúð íá éíòáðíáò-çáæñèíñòù, à òàèæá íòá÷áñòááíúð ìñèðíèíáí íá ýóó òáíó.

Òàèæá çaðóááæíúè ó÷áíúè áúèè èçó÷áíú ìñèðíèíáè÷áñèèá ìñíááííñòè éíòáðíáò-çáæñèíñòè ó ñòóááíóíá. Á òíí ÷èñèá, á íáo÷íúð èññèááíáíèýð M.Ãðèòòèð, Á.Ë.Ìæúæéíé, K.Μρððáé, O.Ðè÷áèèá, Í.A.Öîý, K.Ñ.Βíáà è äðóæð áúñèàçúáàèèñú èíííáíòáðèè ïí ïðíáèáíàí éíòáðíáò-çáæñèíñòè ïíáááíèý è ìñèðíèíáè÷áñèè ìñèááñòáèýì ïíèó÷áíèý éíðíðíàòèè èç éíòáðíáò.

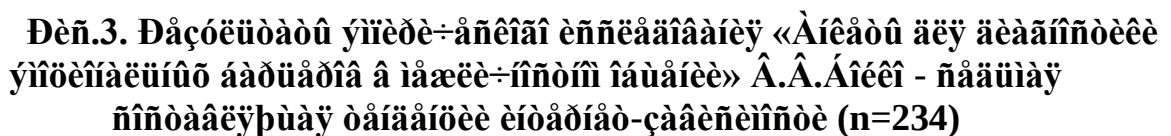
Ðíññèèñèèá ó÷áíúá Á.Ì.Áííáððíáñèáý, Á.Á.Áíèñèóíñèèè, Á.Á.Ìáíáèèáè÷, Á.Á.Ðúáàèòíáè÷, Á.Ð.Ááíðíá è äðóæð ïðíáèè ñíáðáíáíúá èññèááíáíèý ïòèáíá èññèüçíáíèý Éíòáðíáò, ìñèðíèíáè÷áñèèð ïðè÷éí éíòáðíáò-çáæñèíñòè.

Óçááèñèèá ó÷áíúá Á.Á.Ìóðáíáíáá, Ñ.Á.Ðàðèíèðçááà è äð. èññèááíáèè òáíðáòè÷áñèèá è ïðáèòè÷áñèèá áííðíñú èññèááíáíèý ìñèðíèíáèè èèááðíðíñòðáíñòáá, á ÷áñòíñòè, áèððóáèüíóð èíííóíèèáòèð è èè÷íñòíúá òðáíñòíðíàòèè ñèñòáííáí òáðáèòáðá, òàèèá ó÷áíúá, èáè Í.M.Áæèííáá, Á.Á.Ìóðáíáíáá, Ë.A.Íèáíàòòèèá, Ë.Ë.Ðàðèíáá, Á.Òóðáóíáá èçó÷áèè ïðíáèáíú áèýíèý èííüðòáðíúð èáð íá ìñèðíèíáè÷áñèíá ðáçáèòèá ïíáðíñòèíá, ïðíáíáèè èññèááíáíèý ïí ïðíáèáíá ïðíòáññèíáèüíí-ìñèðíèíáè÷áñèíè èíííáòáíóíñòè.

Áí áòíðíè áèááá, íçááèáèèáííè «**Ìñèðíáèáíñòè÷áñèèá áñíáèòù èññèááíáíèý éíòáðíáò-çáæñèíñòè ó ñòóááíóíá**» ïðááñòáèèáíú ìñíááííñòè ïòèááòèíííè ñòáðú á éíðíðíàòèíííè ááýðáèüíñòè ïí áúáðáííè èíííáíóííè ñòðóèðððá ñèèííñòè ó÷áèèðñý è éíòáðíáò-çáæñèíñòè, ìñèðíèíáè÷áñèèá ìñíááííñòè ìñèðíèíáè÷áñèíè áááíòáòèè, ñáíðááòèýòèè ïíáááíèý, èíííóíèèáòèáíúð ñíñíáííñòáé, ïðáíèçáðíðñèèð ñíñíáííñòáé, ýíðèíáèüííè ýðáèòèáíñòè á èíííóíèèáòèáííí éíððíèá è íáúáíèè. Òàèæá ìñááúáíú ìñèðíáèáíñòè÷áñèáý ñòðóèðððá íáðíáèè èññèááíáíèý, áíáèèç ïíèó÷áíúð ïðáááðèòáèüíúð ðáçóèüòáòíá è áçáèíñáýçü òàèòíðíá éíòáðíáò-çáæñèíñòè.

Īāḏāēāāi ē āīāēēō īḏāāāāḏēōāēūīūḏ ḏāçōēūōāōīā īī ŷīīōēīāēūīē āēēçīñōē ā īāūāīēē, ēīōīḏāŷ ŷāēŷāōñŷ ñōḏōēōōḏīūī ēīīīīāīōīī ōāīāāīōēē ēīōāḏīāō-çāāēñēīīñōē ō ñōōāāīōīā (ḏēñ.3).

Òàíàðü ðàññìòðèì êìððäëÿöèè ìæäó âúáðáíúìè ìàòìäèèàìè â ññìòääòñòäèè ñ
öäëüò ìàøääì èññèääìäàìèÿ.

[illegible]

1	Íàçàáíëý áíàèèçèðóáíüò ñáiéñòá	Éíàíèèáíäý íòèààöèý	Ñòèü ñàíððááöèýöèè ñááááíëý	Ðàèàèñàöèííäý íòèààöèý	Κηíáíñàöèííäý íòèààöèý	ñèòíèíäè÷-áñèäý áááíòàöèý
1	“»Ñèðèèíáíáäý íàðíàèèà àèááíñòèèè èííüðòáðííé çààèñèíñòèè”	-0,297*	-0,421*	0,347*	0,401*	-0,305*

Ñíàèáñíí ðàçóèüðàòàì, ìðáññòààèáííüì á òàáèèöá 1, ìòíà÷-áíà ìíèíæèðàèüíäý èíððáèýöèý íàæáó «Ñèðèèíáíáíé íàðíàèèé àèááíñòèèè èííüðòáðííé çààèñèíñòèè» ñ «ðàèàèñàöèíííé íòèààöèáé» ($r=0,347$; $p\leq 0,05$), «èíííáíñàöèíííé íòèààöèáé» ($r=0,401$; $p\leq 0,05$), ìòíà÷-áíà ìðèèðàðèüíäý èíððáèýöèý ñ òàèòððàìè «èíáíèðèáíäý íòèààöèý» ($r=0,297$; $p\leq 0,05$), «ñòèèü ñàíððááöèýöèè ñááááíëý» ($r=0,421$; $p\leq 0,05$), è «íñèðíèíäè÷-áñèäý áááíòàöèý» ($r=0,305$; $p\leq 0,05$).

Òàèèì íáðàçíì, ááííüá èíððáèýöèè ìíèàçàèè, ÷òí àèèýíèà íòèààöèíííé ñòáðü ó÷-àùèðñý á èíòíðíàöèíííé áäýðàèüíñòèè íà óðíááíü èð èíòáðíàð-çààèñèíñòèè ñóóáñòááíí. Á ÷-áñòíñòèè, ðàçàèèèà èíáíèèèáíé íòèààöèè íááàðèáí ñèàçüáááðñý íà ðàçàèèèè èíòáðíàð-çààèñèíñòèè ñðáàè ó÷-àùèðñý. Íòíòó ÷òí ÷-áí áíèüðá ó ñòóááíòíà áááèààóíüò çíáíèé íà íèðóæàðüáé ñðááá, òáì íáíüðá ìè èñííèüçòðò íáíóæíé èíòíðíàöèè á Èíòáðíàð.

Á ñáíð í÷-áðááü òñòáííàèáí, ÷òí ðàçàèèèà ðàèàèñàöèíííé è èíííáíñàöèíííé íòèààöèè ìíèíæèðàèüíí àèèýáò íà ðàçàèèèà çààèñèíñòèè ðáñíííááíòíà ìò èíòáðíàð. Íòíòó ÷òí ìèð èíòáðíàðá ñíáóæááò ñòóááíòíà ìðíáóæááòü è ðàçàèèèàòü íòèààöèð è ðàèàèñàöèè áíèüðá, ÷-áí áíáííý ñðááá. Èðííà òíáí, áíèàçáí, ÷òí íáñíñíáííñòü á ìíèíé íáðá ìðíýàèòü ñááý á ñíòèàèüííé ñðááá èíííáíñèðóáòñý èð “ìðíýàèáíèáì” á ðàçèè÷íüò èíòáðíàð-ñáòýð.

Áüèì çàíà÷-áíí, ÷òí òí, èàè ñòóááíòü ñàíððááöèèðòðò ñááááíèà, íáðáóí ìðííðèèíáèüíí ñáýçáí ñ óðíáíáì èíòáðíàð-çààèñèíñòèè. Èç ýòíáí àèáíí, ÷òí òíðíèðíááíèà ó ÷-áíèáàèà òíáíèý ñíçíàòáèüíí íèáíèðíáàòü ñáíð áäýðàèüíñòüò ìèèáíèè è òíòó, ÷òí ó íááí òíðíèðòðòñý òàèèà ÷-áðòü, èàè ìñòðíáíèà ìðíáðáíü ñíáñòááííáí ñááááíèý, àèáèñòü á ìòííóáíèè ðàçèè÷íüò ñèðóáöèè, ñàíñòíýðàèüííá ìèíýòèà ðáðáíèè, ñàíððááöèýöèý, ÷òí ñíèæááò ááí çààèñèíñòüò ìò ñáòè èíòáðíàð. Èíòáðíàð, á ñáíð í÷-áðááü, íáñíá÷-èááò ñáíáíáò ñòóááíòíà, à èíòðíèü íáá èð ñááááíèà ñçáíèýáò ñòóááíòáì óáíáèàðáíðýòü èð ìòðááíñòèè.

Íááèðáàèáñü íáðáòíäý ñáýçü èííüðòáðíí-çààèñèííé àèááíñòèèè ñ ìñèðíèíäè÷-áñèé áááíòàöèáé. Óñíáóíñòü ìðíóáññà áááíòàöèè á ííáüò òñèíáèýð ìðáááèýáòñý ñíñíáííñòüð èñííèüçíáàòü ýòíò ííüò á ñí÷-áòáíèè ñ íáüá÷-áíèá÷-áñèíé, ñíòèàèüíí-ñíáöèè÷-áñèíé è èíáèèèàòèüííé çíà÷èíñòüð ðàçèè÷íüò óðíáíáé èè÷íñòíüò ñòðóèòóð áèý ìñòðíáíèý ðááöèýòíðíà áááèààóííáí ñááááíèý è ííáüò ìðíáðáíí áäýðàèüíñòèè. Ñèááíáàðèüíí, áüèì íáíáðóæáíí, ÷òí ÷-áí èó÷-ðá ñòóááíòü ó÷-áñòáòðò á ñíòèàèüíüò áçàèííáèñòàèýð, òáì áíèüðá ó ìèð íáíýáòñý ìòííóáíèà è èíòáðíàð.

Òàíàðù ðàññìòðèì èíððáëýòèè ìæáo òàèòíðàìè «Ñòèëü ñàìíðáãóëýòèè ñíàããáíëý» è «Òáíááíóëý èíòáðíáò-çààèñèíñòè» (òàá.2).

Òàáèèòà 2

Ðáçóëüòàòù èíððáëýòèè ìæáo ñòðóèòóðíùè èíñíáíòàìè «Òáíááíóëý èíòáðíáò-çààèñèíñòè» è «Ñòèëý ñàìíðáãóëýòèè ñíàããáíëý» (n=234)

¹	Íàçááíëý àíàèèèòóáíùò ñáíèòà	Êíàíèèíáí íòèááòëý	Ðàèàèàòèíáí íòèááòëý	Êííáíáòèíáí íòèááòëý	Íñèòíèíáè÷áíèá ý áàáíòàòèè	Êíííóíèèàòèáíá ñíñíáííòè	Íðááíèçàòíðèè á ñíñíáííòè
1	Ñòèëü ñàìíðáãóëýòèè ñíàããáíëý	0,501*	-0,104	-0,017	0,352*	0,389*	0,010

Íàáèðáàèàñù ñíèíáèòóáííáý èíððáëýòèííáý ñáýçù ñòèëý ñàìíðáãóëýòèè ñíàããáíëý ñ «èíáíèèòèáííè ìòèèááòèáè» ($r=0,501$; $p\leq 0,05$), «íñèòíèíáè÷áíèíáè áàáíòàòèè» ($r=0,352$; $p\leq 0,05$) è «èíííóíèèàòèáííùè ñíñíáííòè» ($r=0,389$; $p\leq 0,05$).

Áùèí çàíá÷áí, ÷òí ñòèëü ñàìíðáãóëýòèè ñíàããáíëý íáðýíòð ñáýçáí ñ èíáíèèòèáííè ìòèèááòèáè. Èíòáðñ ò÷àùèòñý è íáùí èíòáðñíùí èñòí÷íèè, ýàèáíëýì èèè ñóàñòááííùí ñíááííòèýì ñíáùèè, ò. á. è áàáòèèòèáííùí áùáíáì èèè ðàçííáðàçèð ò÷ááííáì ìàòðèèè, òáíðàòè÷áíèèòè ìðèòèíá, ñíñíáííòè èááè, íáòñèíáèèèàòò ñíáùòáíèè èò èíáíèèòèáííè ìòèèááòèè. Ñòðáíèèíáè èíòáðíáò-çààèñèíñòè ñàìíðáãóëýòèè ñíàããáíëý á ìèðà èíòáðíáòà ìðèíáèò è ìðèíáòàòèè èíáíèèòèáííè ìòèèááòèè íà ìèð èíòáðíáòà.

Áùèí íáíáðóèáí, ÷òí ñòèëü ñàìíðáãóëýòèè ñíàããáíëý òàèèá íáðýíòð ñáýçáí ñ ñíèòíèíáè÷áíèíáè áàáíòàòèè. Íðíòáññ áàáíòàòèè, á ìèè÷èà ìò ñíòèèèèçàòèè, ñðáááèýáòñý èçíáíáíèè ìðèáù÷íùò òñèíáèè ìðèèòè÷áíèíáè ááýòáèííòè, áíçíèèíáíèè ìðíáèè ñíòèèèíáí áçàèííáèñòáèý. Íýòííó íáíñíááí, ÷òí ÷áí áùòá ñòíðíèðíáí òðíááí áàáíòàòèè è ñíòèèèíáí ìðíòáññáí ò ñòóááíòá, òáí áùòá áóáòò ñíèàçàòàèè ñàìíðáãóëýòèè ñíàããáíëý.

Òíðíèðíáíèèà ò ò÷àùèòñý èíííóíèèàòèáííùò íáàùèíá è òáíëý ñáíáíáíí áùðáèàòù ñáíá íáíèè, á ñáíð í÷áðááù, ñíèíáèòóáííí ñèàçúááòñý è íà èò ñíàããáíèè. Êíííóíèèàòèáíá ñíñíáííòè òíðíèðòðòñý á ñíñíáíí á òíáá ááýòáèííòè. Ááí ñíáððáèèèà çàèèð÷áòñý á òíðíèðíáíèè íáùò ñíèòíèíáè÷áíèèòè ðááóëýòíðíá ñíàããáíëý (ìòííáíèè, çáíèè, óááèááíèè), èíòíðùá ñèóèàò ñíñíáííí áëý òðáííòíðíáòèè (èçíáíáíëý) ìæèè÷ííòíùò è ñíòèèèíáí ðíèáè áçàèííáèñòáèè òáíííòáè è íðí ñ òáèù èò ñíáèñíáíëý ñ íáàèòèáííèè òñèíáèýìè ðáàèèçàòèè. Òàèáý ñèòóáòèý íáýñíýáòñý ìòñòòñòáèí ò èíòáðíáò-íèùçíáàòáèè èíííóíèèàòèáííùò è ìðááíèçàòíðèèòè ñíñíáííòáè á ðáàèííè ñðáá, íí èò ñèèííòòù ááííòèðíáòòù ýòò ñíñíáííòù á èíòáðíáò-ñðáá.

Íà ñíñíáíèè ìðèáááííáí áíáèèçà ìæíí ñáàèàòù áùáíá, ÷òí á ñðááíá èàèáùè òðàòèè ðàññíááíò èíáò íááíòáòí÷íùè òðíááí ðàçàèòèý ñòðóèòóðíùò èíñíáíòàìè òáíááíòè èíòáðíáò-çààèñèíñòè. Êðíá òáí, ðáçóëüòàòù èíððáëýòèííáí áíáèèçà

īīēāçūāāpò, ÷òī ñòuāñòāóāò āūñīēāy ñòàòēñòē÷āñēāy ēīððāēyōēy īāæāó ðāçāēòēāī ēīòāðīāò-çāāēñēīñòāē ó ó÷àùēòñy ē īñīāāīñòyī ē īòēāāōēīīē ñòāðū ñòðóēòóðīūò ēīñīāīóīā ā ēīóīðīāōēīīē āāyòāēūīñòē, īñēðīēīāē÷āñēē āāāīòāōēē, ñāīðāāōēyōēē īīāāāīēy, ēīīíóíēēāòēāīūò ñīñīāīñòāē, īðāāīēçàòīðñēē ñīñīāīñòāē. Á òāēī, ðāçóēūòāòū ýīēðē÷āñēīāī ēññēāāīāāīēy, ñ īāīē ñòīðīū, īīāòāāðæāāpò āūyāēāīóþ ēīñīāīóíóþ ñòðóēòóðó òāīāāīōēē ēīòāðīāò-çāāēñēīñòāē, à ñ äðóāīē ñòīðīū, èçó÷āīēā īñēðīēīāē÷āñēēò īāòīāīā çàùēòū ó÷àùēòñy ò īāāāòēāīē ēīóīðīāōēē ā ēīòāðīāòā īçāīēyāò ýòāēòēāī ēññēūçīāàòū ēīñīāīóíóþ ñòðóēòóðó òāīāāīōēē ēīòāðīāò-çāāēñēīñòāē ā ēīððāēōēē.

Á òðāòūāē āēāāā āēññāðòāōēē «**īñēðīēīāē÷āñēēā āīçīāēñòē īðīòēēāēòēē ēīòāðīāò-çāāēñēīñòāē ñðāē ñòóāāíóīā**» īðāāñòāēāīū īáó÷ī-īāðīāē÷āñēēā īñīāū ñīāāððāīñòāīāīēy ēīòāðīāò-çāāēñēīāī īīāāāīēy ñòóāāíóīā, īāòīāīā è÷āñòāāīīāī īñēðīēīāē÷āñēīāī īāñēóæēāīēy èð ē ñðāāīēòāēūīūē āīāēç ðāçóēūòāòīā, īñēó÷āīūò ò īāuāēòīā ēññēāāīāāīēē.

Ēāðāāò āāæíóþ ðīēū ā òñīāóīī īðīāāāīēē īñēðīðīòēēāēòē÷āñēēē, īñēðīāēāāīñòē÷āñēēē ē īñēðīēīððāēòēīīē ðāāíòū, īāīðāāēāīīē īā çàùēòó ó÷àùēòñy ò āīçāāēñòāēy ēīòāðīāò. Īýòīó áúēē èçó÷āīū āēīāīē÷āñēēā āāðēāōēē īñēó÷āīūò ýīēðē÷āñēēò āāīūò ī òīðīēðīāāīēþ ó ñòóāāíóīā ēīíóíēòāòā ē ēīòāðīāò-çāāēñēīñòē. Īū īðīāīāēēçēðīāāēē, īðīēçīøēē ēē èçīāīāīēy ā īīāāāīēē ó÷àùēòñy īñēā īðīāāāīēy ēīððāēòēīīē īðīāðāīū. Īñīāīāy òāēū īīāāíòīāēāīīāī īñēðīēīāē÷āñēīāī òðāīēīāā-īðāāíòāðāòēòū ēīòāðīāò-çāāēñēīñòū ñðāē ñòóāāí÷āñēēē īñēāāē. Ēñòīāy èç òāēē òðāīēīāā, áúēē ñòīðīóēēðīāāīū ñēāāóþuēā īñīāīūā çāā÷ē:

- ðāçāēòēā īòēāāōēīīē ñòāðū ā āñīāēòā ēīóīðīāōēīīē āāyòāēūīñòē ñòóāāíòā, āēāāīū īāðāçī ēīāīēòēāīē, ā ēīòīðīē āēīāēūīāy ñāòū ēññēūçóāñy āēy īāīāūāīēy çāīāñā çīāīēē, īāuāāī ēīòāēēāēòāēūīīāī ðāçāēòēy, ðāðāīēy īðīòāññēīāēūīūò çāā÷, èē÷īñòīāī ðīñòā ē ò.ä.;

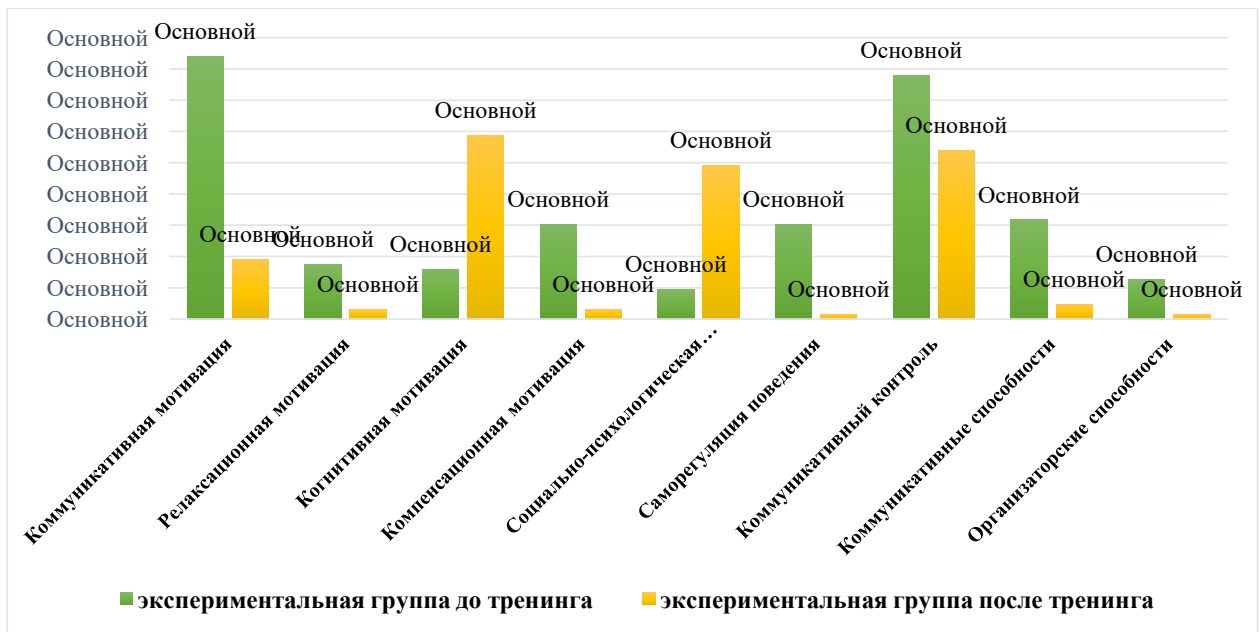
- òīðīēðīāāīēā ē ðāçāēòēā īñēðīēīāē÷āñēēē āāāīòāōēē ñòóāāíòā, ñīñīāīāī āāāíòēðīāàòūñy ē òāīíñòyī ē īðīāī ñīòēāēūīīē ñðāāū, ñīñīāīāī òñòāīāēēāòū āçāēīñòíóāīēy ñ ñīòēāēūīīē ñðāāīē ē ñāīēī ñīāīē;

- īīòēīēçāòēy ēīāēāēāòāēūīīē ñēñòāīū īīāāāīēy, īāçāāēñēīñòē, āēāēīñòē ē ñīñīāīñòē āāāēāòī ðāāēðīāàòū īā áúñòðī īāýþuēāñy òñēīāēy æēçīē ē ñīçīāòāēūī òīðāēyòū äðāēīē;

- ðāçāēāàòū ēīííóíēēāòēāīūā ē īðāāīēçàòīðñēēā ñīñīāīñòē, īīòðāāīñòū ñòóāāíòā ā ēīííóíēēāòēāīē ē īðāāīēçàòīðñēēē āāyòāēūīñòē, óīāīēā āāēñòāīāàòū ā ñēīāēūò ñēòóāòēyò, ēīòīðò ā īāī ēīēēāēòēāā, óīāīēā īðāāēūī òñòāēāàòū ñāīā īāīēā ē āīñòēāàòū īñòāāēāīūò òāēāē;

- īīòēīēçāòēy ēīííóíēēāòēāīāī ēīíðīēy ó÷àùāāīñy, ñāīðāāóēyòēē, ēīíðīēy āūðāæāīēy ñīāñòāāīūò ýīíòēē, ñīíòīāñāīēy ñīāñòāāīūò ðāāēòēē ñ īīāāāīēāī īēðóæāþuēò ēþāāē ē ò.ä.;

- īīòēīēçāòēy ýīíòēīāēūīīē ýòāēòēāīñòē īāuāīēy, òñòðāīāīēy āāðūāðīā, īðāýòñòāēē ā ēīííóíēēāòēāīī īāuāīēē, ñīñīāīñòē īðēāēēāòūñy ē ēþāyī īā ýīíòēīāēūīīē īñīāā ē ò. ä.

Дең.4. Даҗоёуаоу иҗеааоаеё ёіааіао-ааеиіиоё нёоааіоіа аі ё иҗеа оаіеіаа.

Оаіаоу, иҗеа ідеіаіаеу ауаоаеаііе іаіааіу еіааеёе, іааеаі ё даҗоёуаоаі нёаоёиоё-аиіаі аіаеёа. Даҗоёуаоу аоіаіа еіиҗеаеиіаі иҗеіаеааіиоё-аиіаі іаҗеааіааіеу (иҗеа иҗеіеіае-аиіаі оаіеіаа) иҗеаеё, ÷оі аеіаіеа даҗаеёеу иҗеіиіиоё ё Ёіааіао-ааеиіиоё о нёоааіоіа уеиіадеіаіаеуіе адоіу іаіуеаиу іаао ауааеаіуіе нёдоёоооіуіе еіиіаіаіе. А ÷аиіиоё, а даҗоёуаоа иҗеіеіае-аиіаі оаіеіаа іу іааі нёаоу нәааоаеуіе оіаі, ÷оі дааеаоёеиоёе иёеааоёіііе нёаоу нёоааіоіа еаіаеёеиу а иҗеаеаеуіоі нёіаіо. А оіи ÷еиә: ауеі іаіадоаіі, ÷оі іаіаеааіеа (ауиіеё ооіааіу) «еіиіоёеаоёаіе иёеааоёе» аіа-еаеуіі иҗеёеиіу ñ 84,1% (іааіа іаҗеааіааіеа) аі 19% (аоіаіа іаҗеааіааіеа); іаіаеааіеа (ауиіеё ооіааіу) «дааеиәоёіііе иёеааоёе» иҗеёеиіу ñ 17,5% (іааіа іаҗеааіааіеа) аі 3,2% (аоіаіа іаҗеааіааіеа); іаіаеааіеа (ауиіеё ооіааіу) «еіаіеааіе иёеааоёе» аіа-еаеуіі оаае-еёиіу ñ 15,9% (іааіа іаҗеааіааіеа) аі 58,7% (аоіаіа іаҗеааіааіеа); іаіаеааіеа (ауиіеё ооіааіу) «еіиіаіаоёіііе иёеааоёе» аіа-еаеуіі иҗеёеиіу ñ 30,2% (іааіа іаҗеааіааіеа) аі 3,2% (аоіаіа іаҗеааіааіеа), ауиіеё ооіааіу даҗаеёеу «иҗеіеіае-аиіе аааіаоёе» оаае-еёиу ñ 9,5% (іааіа іаҗеааіааіеа) аі 49,2% (аоіаіа іаҗеааіааіеа), іеёеё ооіааіу даҗаеёеу «наііааоёуёу іаааіеу» аіа-еаеуіі иҗеёеиіу ñ 30,2% (іааіа іаҗеааіааіеа) аі 1,6% (аоіаіа іаҗеааіааіеа), нёаіеё ооіааіу даҗаеёеу «еіиіоёеаоёаіаі еііооіеу» иҗеёеиіу ñ 77,8% (іааіа іаҗеааіааіеа) аі 54% (аоіаіа іаҗеааіааіеа), іеёеё ооіааіу даҗаеёеу «еіиіоёеаоёаіуо нннннннннн» иҗеёеиіу ñ 31,7% (іааіа іаҗеааіааіеа) аі 4,8% (аоіаіа іаҗеааіааіеа), а ооіааіу «іааіеааіоіиоё нннннннннн» иҗеёеиіу ñ 12,7% (іааіа іаҗеааіааіеа) аі 1,6% (аоіаіа іаҗеааіааіеа).

Оаеі іадаіі, іа иҗааіеё іеааааіаіаі аіаеёа іаіі нәааоу, ÷оі іі иҗаіеё иҗааадаёоу уоаеёеаіиоу иҗеіеіае-аиіаі оаіеіаа, іаіааеаіаіа іа «Іііоёеаоёеё ёіааіао-ааеиіиоё нёаа нёоааіоіа». А ÷аиіиоё, аіаеё даҗоёуаоаіа еіиҗеаеиіаі иҗеіаеааіиоё-аиіаі іаҗеааіааіеу аі ё иҗеа оаіеіаа

ĩĩeàçàē, ÷òĩ â ðaçóēüòàòâ ó÷añòēý â ĩñeðĩēĩāē÷añēĩ òðáĩēĩāâ ó÷àùeòñý ýēĩĩàðēĩàĩòàēüĩē ãðóĩũ ēĩĩĩĩĩĩĩĩĩāý ñòðóēòóðâ òáĩāĩĩōēē ēĩòáðĩāò-çāāēñēĩĩñòāē â äāĩĩē ēàòāĩðēē áũēâ ĩñeðĩēçēðĩāāĩ. Èòāē, ēñòĩāý eç áũøañēàçāĩĩĩ, ĩĩēĩ ñēàçàòũ, ÷òĩ çàùeòâ ó÷àùeòñý ìò ēĩòáðĩāò-çāāēñēĩĩñòē ĩðēĩāðâòââò äāēĩā çĩà÷áĩēâ ĩðē ãēòáĩēĩ àĩāēēçâ ĩāñòĩýòāēũñòâ ē áũāĩðâ ĩā ĩĩĩĩā ýòĩāĩ àĩāēēçâ ĩàòĩāĩ ēĩāēāēäòāēüĩĩāĩ ĩñeðĩēĩāē÷añēĩāĩ ĩĩāðĩāâ ē ēāēāĩłó ó÷àũāĩòñý. Ĩĩēó÷āĩũâ äāĩũâ ñēòæàò äēý ĩðēĩýòēý ñĩòäâòñòâòþùēð äāāēāòĩũð ðâøáĩēē ĩā ýòôāēòēāĩñòē ĩñeðĩēĩððāēòēĩĩũð ĩðĩāðāĩ.

ÇÀÊË×ÁÍÈÀ

Â ðaçóēüòàòâ ēññēāĩĩāĩēý äēññâðòâòēē ĩā òāĩó «Ĩñeðĩēĩāē÷añēēâ ĩĩĩāĩĩĩñòē ĩðĩòēēāēòēēē ēĩòáðĩāò-çāāēñēĩĩñòē ó ñòóāĩĩòĩâ» ĩðāññòâāēāĩũ ñēāâòþùēâ áũāĩũ:

1. Ĕñòĩāý eç ĩāĩāũāĩũð ðaçóēüòàòĩâ ñĩāðāĩāĩũð ēññēāĩĩāĩēē, â ðāĩēâð äāĩĩē äēññâðòâòēē òāēāñĩāðaçĩ ēññēāĩĩāòũ ēĩòáðĩāò-çāāēñēĩĩñòũ â ĩòĩĩōāĩēē ñòóāĩĩòĩâ, ĩòðāæàþùēâ ĩñeðĩēĩāē÷añēēâ ĩĩĩāĩĩĩñòē. Ĩĩ ñāĩāē ñòòē, ñòâòēñòē÷añēēĩ àĩāēēçĩ áũēĩ āĩēàçāĩ, ÷òĩ eçó÷āĩĩâ ýāēāĩēâ - ýòĩ ÷ðaçĩāðĩĩâ ēñĩēüçĩāāĩēâ ñĩòäâòñòâòþùēð ĩĩñeðāēâ ēĩòĩðĩāòēē (ñĩāðòòĩĩâ, ĩēāĩøâòĩâ, ĩāðñĩĩāēüĩũð ēĩĩũþòâðĩâ ē ò. ä.) â āēĩāāēüĩē ñâòē ēĩòáðĩāò â òâ÷áĩēâ äēòðāēüĩĩāĩ ĩāðēĩāâ áðāĩāē.

2. Ýĩēðē÷añēēâ ðaçóēüòàòũ ĩĩēó÷āĩũ ĩðē eçó÷áĩēē äēĩāĩēē, ĩñeðĩēĩāē÷añēēð ĩàòĩāĩ çàùeòũ ó÷àùeòñý ìò āĩçāāēñòāēý ēĩòáðĩāòâ, ñĩñòĩýĩēý āĩñòòĩâ ĩĩēĩāāē ē ðaçēē÷ĩũ ēĩòĩðĩāòēēĩĩũ ðāñóðñāĩ, óðĩāý ñòĩðĩēðĩāāĩĩñòē ēĩòĩðĩāòēēĩĩē ēóēüòóðũ, ĩòēāâòēĩĩĩāĩ ñĩāâðæāĩēý ēĩòĩðĩāòēēĩĩē äāýòāēüĩĩñòē.

3. Ąĩēàçāĩ, ÷òĩ ĩā ĩñeðĩēĩāē÷añēēâ ĩàðāĩēçĩ çàùeòũ ó÷àùeòñý ìò āĩçāāēñòāēý ēĩòáðĩāò-çāāēñēĩĩñòē āēēýþò òāēēâ ĩñeðĩēĩāē÷añēēâ òāēòĩðũ, ēāē ñāĩðāāóēýöēý ĩĩāāāĩēý, ĩðāĩāēāâþùâ ĩĩāāāĩēâ, ĩòāĩēâ ēâ÷añòâ āĩēē ĩðē áũòĩāâ eç ēēāâðĩðĩñòðāĩñòâ, ĩĩũâ ñĩāðāĩāĩũ ñĩñĩāũ ĩðĩòēēāēòēēē ēĩòáðĩāò-çāāēñēĩĩñòē ē äāāĩðēāĩĩñòũ.

4. Ąĩēàçāĩ, ÷òĩ ēĩòáðĩāò-çāāēñēĩĩñòũ ĩðĩýāēýâòñý â ĩĩĩāĩĩĩñòýò ĩòēāâòēĩĩē ñòâðũ ó÷àùeòñý â āñĩāēòâ ēĩòĩðĩāòēēĩĩē äāýòāēüĩĩñòē, ēð ĩñeðĩēĩāē÷añēēē äāāĩðâòēē, ñāĩðāāóēýöēē ĩĩāāāĩēý, óðĩāĩâ ēĩĩĩĩēēâðēāĩũð ē ĩðāĩēçàòĩðñēð ñĩñĩāĩĩñòâē, ēĩĩĩĩēēâðēāĩĩ ēĩòðĩēâ, â òāēæâ â āĩñòēæāĩēē ýĩòēĩāēüĩē òñòĩē÷ēāĩñòē â ĩāũāĩēē.

5. Â ĩðĩòāññâ ðaçēē÷ĩũð ēĩòáðĩāò-āēēýĩēē, āñòðâ÷âþùeòñý ó ñòóāĩĩòĩâ â ýĩĩóð āēĩāēēçàòēē, áũēĩ āĩēàçāĩ, ÷òĩ òāēēâ ēâ÷añòââ ēē÷ĩñòē, ēāē ñĩçĩāðāēüĩĩâ ĩēāĩēðĩāāĩēâ äāýòāēüĩĩñòē, ñĩçĩāðāēüĩāý ĩðāāĩēçàòēý ñāĩāē äāýòāēüĩĩñòē, ĩñĩçĩāĩēâ ñāĩāē ĩĩçēòēē â ĩĩòēāēüĩũð ĩòĩĩōāĩēýð, ēĩâþò äāēĩā çĩà÷áĩēâ.

6. Ĩòĩâ÷āĩũ āĩñòĩāâðĩũâ ðaçēē÷ēý â ýòôāēòēāĩñòē ēĩððāēòēĩĩē ĩðĩāðāĩũ ēĩòáðĩāò-çāāēñēĩĩñòē ó÷àùeòñý, òāēòĩðâð ĩòēāâòēĩĩē ñòðóēòóðâ ēĩòĩðĩāòēēĩĩē äāýòāēüĩĩñòē, ĩñeðĩēĩāē÷añēēē äāāĩðâòēē, ñāĩðāāóēýöēē ĩĩāāāĩēý, ēĩĩĩĩēēâðēāĩũð ñĩñĩāĩĩñòýð, ĩðāĩēçàòĩðñēð ñĩñĩāĩĩñòýð, ēĩĩĩĩēēâðēāĩĩ ēĩòðĩēâ, ýĩòēĩāēüĩē ēĩĩĩĩēēâòēē.

Â ðāĩēâð ĩāøāĩ äēññâðòâòēĩĩĩāĩ ēññēāĩĩāĩēý áũēē ðaçðāāĩòāĩũ ñēāâòþùēâ ðāēñĩāĩāòēē.

1. Íòíáðáííúá òáñòù-ííðíñíéèè æáèàòáëüíí øèðíêí èñííëüçíáàòü èàè ìñèðíäèääííñòè÷áñèèé êíííèáèñ è èíñòðóíáíò èçó÷áíëý ñíñòíýíëý è óðíáíý ñíòèàëüííé áääíòàòèè ñòóääíòíá, íáó÷àðùèðñý â áùñøèð ó÷ááíúð çáääááíëýð íàøáé ñòðáíú.

2. Íáíáðíäèíí ó÷èòúáàòü òàèèá ìñèðíèíäè÷áñèèá ìñíááííñòè, èàè íðááíèçàòíðñèèá ñíñíáííñòè, êíáíèðèáíúé, êíííóíèèàòèáíúé ñàííèíòðíèü ñòóááí÷áñèé ííèíááæè, íáó÷àðùáèñý â áùñøèð ó÷ááíúð çáääááíëýð, ñíñíáííñòü íðáííèèáàòü èíòáðíáò-çáàèñèííñòü, â ÷áñòííñòè, êíííóíèèàòèáíúá ñíñíáííñòè ñòóááí÷áñèé ííèíááæè â íáæèè÷íñòíí íáúáíèè è ñíñíáííñòü óíðááëýòü ñáíèí ííáááíèè, ñáyçáííí ñí ñíñíáííñòù â áóáòúáí íðèíáðáòàòü çíáíëý è íðèíáíýòü áíçíáííñòè, íðááííñòááëýáíúá â ñèñòáíá áùñøááí íáðàçíááíëý.

3. Ñíááðøáíñòáíááíèá òáñòíá è íáòíäèè ñí óíðíèðíááíèð íááúèíá ñíðèèðíáèè èíóíðíàòèè ó ííèíááæè ááàð áíçíáííñòü ñíçáàòü íáòíäèèò íðáááíèèè ááçíáúð çíáíèè äëý íðáèèèèòùèò ìñèðíèíáí.

4. Ðáçóèüòàòü, ñíèó÷áííúá â íàøáé èññèááíáàòáëüñèíé ðááíòá, ýòòáèèèáíú íðè íðáèèè÷áñèíí íðèíáíáíèè â íðíòèèèèèèè, ííááððáèè è ííúðáíèè èíòáðíáò-çáàèñèííñòè, íðíáááíèè èà÷áñòááííé ìñèðíèíäè÷áñèé ðááíòü ñí ñòóááíòàíè â ñíáðáíííúð óñèíáëýð, ýòòáèèèíí íðèáèá÷áíèè èð è íáó÷íí-èññèááíáàòáëüñèíé ðááíòá è ííááèèè òáðííèíáëýí íðíðáññèííáëüííé íðèáíòàòèè.

5. Íðíáðáíá ìñèðíèíäè÷áñèé ííááíòíáèè è èíòáðíáò-çáàèñèííñòè è íááàòèáííé èíóíðíàòèè, ýòòáèèèíñòü èíóíðíé ííáòááðæááíá íðáèèèèé, ííáíí íðèíáíýòü â ááëüíáèøáí íááááíáí, ñòóááíòàí è è ðáçèè÷íí èàòááíðèýí íáñáèáíëý.

6. Á íðíòèèèèèèè èíòáðíáò-çáàèñèííñòè òáèáñíáðàçíí èñííëüçíáàòü èíóíðíàòèè, áèèýðùòð íá ñíçíáíèá ó÷áèèðñý, èíóíðíàòèè, áèèýðùòð íá èð ííáááíèá, áíñíðèýòèá ñíáúòèè íá íííáá èð íáðáíòèáííá íáðàçá, íáóæááíèá è áíñíðèýòèè.

**PHD IN PSYCHOLOGY ACADEMIC AWARD SCIENTIFIC COUNCIL
PhD.03/30.12.2019.Psi.72.06 AT BUKHARA STATE UNIVERSITY**

**NATIONAL UNIVERSITY OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN
NAMED AFTER MIRZO ULUGBEK**

SAYITOVA UMIDA HIKMATILLO KIZI

**PSYCHOLOGICAL FEATURES OF PREVENTION OF INTERNET
ADDICTION IN STUDENTS**

19.00.06 – Age and pedagogical psychology. Psychology of development.

**SUMMARY
OF PHD IN PSYCHOLOGY THESIS**

Bukhara – 2024

Subject of present PhD in psychology thesis is registered with the Higher Certification Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan with reference number B2023.3.PhD/P599.

Thesis is prepared in National University of the Republic Of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek.

Thesis summary is prepared in three languages (Uzbek, Russian, English (brief)) and uploaded to website of Scientific Council (www.buxdu.uz) and «ZiyoNet» information-education portal (www.ziyo.net).

Research Advisor:

Rakhimova Indira Igorevna
PhD in Psychology, associate professor

Official opponents:

Ostanov Shukhrat Sharifovich
PhD in Psychology, associate professor

Karshieva Dilafruz Suyunovna
PhD in Psychology, associate professor

External reviewer:

Karshi State University

Thesis defense will be taking place on _ _ _ _ _ 2024 at ____ pm at Academic Award Scientific Council meeting Ref: Phd.03/30.12.2019.Psi.72.06 at Bukhara State University. (Address Bukhara region, Bukhara city, Muhammad Ikbol street, 11. Tel: +998 365 221-29-14; fax: +998 365 221-57-27; e-mail: buxdu.rektor@buxdu.uz)

Thesis is available for review (reference number _____) at information-resource center of Bukhara State University (Address: 200101, Bukhara region, Bukhara city, Muhammad Ikbol street, 11. Tel: +998 365 221-29-14).

Thesis summary is issued on " _ " _____ 2024.

(issue reference number _ " _ " _____ 2024)

A.M. Nazarov

Chairman of Academic Award Scientific Council Doctor of Psychology, professor

Sh.Sh. Rustamov

Scientific Secretary of Academic Award Scientific Council PhD in Psychology

A.A. Huseynova

Chairman of Scientific seminar at Academic Award Scientific Council Doctor of Philosophy, professor

INTRODUCTION (annotation to PhD thesis)

Research objective is to develop practical recommendations for the scientific and methodological improvement of the psychological features of the prevention of Internet addiction in students.

Research object is psychological features of the prevention of Internet addiction among students, 120 students of the National University of Uzbekistan and 114 students of Bukhara State University took part in the study, a total of 234 respondents.

Research subject is psychological features of Internet addiction prevention in students.

Scientific novelty of research is as follows:

The importance of differentiating the motivational sphere of personal information activity in the prevention of dependent student behavior, psychological adaptation, control of one's own behavior, communicative and organizational abilities, emotional state in communicative control and communication, due to the degree of affectivity in relation to virtual space, is justified;

The priority of Internet-dependent communication motives of students according to the psychological features of the motivational sphere of personality in information activities is justified, «unfiltered» information leads to destructive changes in cognitive and emotional qualities and «squeezes» real communication in interpersonal relationships into virtual space;

It has been justified that emotional barriers in interpersonal communication are an important factor in the manifestation of Internet addictions in students, since the lack of formation of the ability to constructively socially and psychologically interact with others increases the behavioral and emotional barriers associated with feelings of loneliness and conflict;

It has been justified that in the prevention of Internet dependence of students it is important to form skills in managing their behavior due to the fact that social competence in the subject-subject relationship (communicative abilities, control) and the sustainable development of the emotional-volitional sphere ensure the adaptation of the personality, as well as form the nature of establishing real constructive communication.

Implementation of research results: following results were revealed based on the results of a research work on the study of the psychological features of the prevention of Internet addiction in students:

Substantiated evidence that the importance of differentiating the motivational sphere of individual information activity in the prevention of dependent behavior of students, psychological adaptation, control of own behavior, communicative and organizational abilities, emotional state in communicative control and communication, due to the degree of affectivity in relation to virtual space are included in the module «Psychology of ontogenesis and differential psychology» in accordance with order No. PM-101a of December 22, 2023, Educational and Scientific Center of Psychology at Tashkent State Pedagogical University named

after Nizami (certificate No. PM-101a of December 28, 2023 of the Educational and Scientific Center of Psychology at Tashkent State Pedagogical University). As a result, the motivational sphere of information activity of the individual in the prevention of dependent behavior of students was determined;

Substantiated data that the priority of Internet-dependent communication motives of students according to the psychological features of the motivational sphere of the personality in information activities, «unfiltered» information leads to destructive changes in cognitive and emotional qualities and «squeezes» real communication in interpersonal relationships into virtual space into the «General Psychology» module in accordance with order No. PM-101a of December 22, 2023, Educational and Scientific Center of Psychology at Tashkent State Pedagogical University named after Nizami (certificate No. PM-101a of December 28, 2023 of the Educational and Scientific Center of Psychology at Tashkent State Pedagogical University). As a result, the psychological features of the human motivational sphere in information activities are clarified;

Justified suggestions that emotional barriers in interpersonal communication are an important factor in the manifestation of Internet addiction in students, since the lack of formation of the ability to constructively socially and psychologically interact with others strengthens behavioral and emotional barriers, related to feelings of loneliness, conflict are included in the Social Psychology module in accordance with Order No. PM-101a of December 22, 2023, Educational and Scientific Center of Psychology at Tashkent State Pedagogical University named after Nizami (certificate No. PM-101a of December 28, 2023 of the Educational and Scientific Center of Psychology at Tashkent State Pedagogical University). As a result, factors that affect the manifestation of Internet addiction among students have been proven;

Justified suggestions that in the prevention of Internet dependence of students it is important to form skills in managing their behavior due to the fact that social competence in the subject-subject relationship (communication abilities, control) and sustainable development of the emotional-volitional sphere ensure the adaptation of the personality, and also form the nature of establishing real constructive communication included in the module «Psychology of Ontogenesis» in accordance with order No. PM-101a of December 22, 2023, the Educational and Scientific Center of Psychology at Tashkent State Pedagogical University named after Nizami (certificate No. PM-101a of December 28, 2023 of the Educational and Scientific Center of Psychology at Tashkent State Pedagogical University). As a result, the training program was improved aimed at increasing the motivational sphere of student youth, their information activities, communication control and emotional effectiveness.

Evaluation of study results. The results of this study were discussed at 3 international and 3 republican scientific and practical conferences.

Publishing of dissertation results. 12 academic papers were published on the thesis topic, including 6 articles published in science magazines recommended by the Higher Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan for

publishing research results, including 3 articles in republican and 3 articles in international science magazines.

Structure and volume of thesis. The thesis consists of introduction, three chapters, conclusions and recommendations, reference list and annexes. Main content of dissertation consists of 128 pages.

E'LON QILINGAN ISHLAR RO'YXATI
ЊІЄЊІЄ ЊІОАЄЄЄЊІААЊІЋЋ ĐÀÁİÒ
LIST OF PUBLICATIONS

I bo'lim (I ÷ àñòü; Part I)

1. Ñàèèòîâà Ó.Õ. Ĭíÿòèà èìòàđíàò-çààèñèìñòè è à, ñòúíñòü. //Âñòíèè èìòàãđàòèâíé ĩñèðîēîâèè. ßđîñèääëü: – ¹ 25, 2022. – Ñ. 220-225.
2. Sayitova U.H. Anonim aloqa internetga qaramlik belgisi sifatida. //Psixologiya ilmiy jurnal. – Buxoro: – ¹2, 2023. – B. 164-168.
3. Sayitova U.H. Talabalarda internetga tobelikning diagnostik tahlili. //Pedagogik akmeologiya xalqaro ilmiy-metodik jurnal. – ¹6 (8) 2023. – Buxoro. – B. 192-194.
4. Ñàèèòîâà Ó.X. Ĭñèðîēîâè÷-ññèèà ĩñíâü ĩðè÷éí èìòàđíàò-çààèñèìñòè. //“Ĭñèðîēîâèÿ â ññèòâîà ñîèèàëüí-ĭðîèçâîñòââíüò îòíðâíèè” Ĭâæâóíàđîîâîÿ íàó÷í-ĭðàèèè÷-ññèàÿ èíîâđâíòèÿ. - Óèðàèà. 2022. – B. 112-116.
5. Sayitova U.H. Talabalar internetga tobeligining psixologik profilaktika chora tadbirlari. //“Zamonaviy psixologiyada ilmiy tadqiqotlar: Muammolar, yutuqlar, innovatsiyalar”. Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman. 19-20-may, 2023-yil. - Buxoro. – B. 441-445.
6. Sayitova U.H. Internetga tobelikda muloqotning roli. //“Psixologik xizmatning dolzarb muammolari va ularni yâchish yo'llari”. Respublika miqyosidagi ilmiy-amaliy anjuman. 2023-yil 25-yanvar. - Toshkent. – B. 306-308.
7. Sayitova U.H. Internetga tobelikni oldini olishda trening dasturining ahamiyati. //“Zamonaviy psixologik tadqiqotlar integratsiyasi” nomli mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman. 24-25 noyabr, 2023-yil 24-25 noyabr. - Buxoro. – B. 448-450.

II bo'lim (II ÷ àñòü; Part II)

8. Ñàèèòîâà Ó.Õ. Ĭñíâíüâ ĩðè÷éíü òîðîèðîââíèÿ èìòàđíàò-çààèñèìñòè. //Âñòíèèè èìòàãđàòèâíé ĩñèðîēîâèè. ßđîñèääëü: – ¹ 27, 2023. – Ñ. 314-319.
9. Sayitova U.H. O'smir shaxsi xarakter xususiyatiga internetga tobelikning ta'sirining psixologik xususiyati. //Buxoro psixologiya va xorijiy tillar instituti Ilmiy axborotnomasi. – Buxoro. – ¹ 2, 2024. – B. 189-194.
10. Sayitova U.H. Internet addiction and anonymous communication. //Scientific approach to the modern education system. Germany. vol.1.Issue 3. 18-mart, 2023 – yil. – B. 76-80.
11. Sayitova U.H. Yoshlarning kibermakonga tobeligining o'ziga xos xususiyatlari. Shaxs va jamiyat: zamonaviy chaqiruvlar // Professor Ergash G'oziyevich G'oziyev xotirasiga bag'ishlangan xalqaro hamkorlar ishtirokidagi Ikkinchi Respublika ilmiy-amaliy konferensiya. - Toshkent. 2023-yil 15-mart. – B. 88-90.
12. Sayitova U.H. Kiber makon va kiber makonga tobelik xususiyatlari Psixologiyaning zamonaviy tendensiyalari va istiqbollari. //Professor Ergash

G'oziyevich G'oziyev xotirasiga bag'ishlangan xalqaro uchinchi ilmiy-amaliy konferensiya. - Toshkent. 2024-yil 13-mart. – B. 115-117.

Avtoreferat “Durdona” nashriyotida tahrirdan o‘tkazildi hamda o‘zbek, rus va ingliz tillaridagi matnlarning mosligi tekshirildi.

Bosishga ruxsat etildi: 09.04.2024 yil. Bichimi 60x84 $\frac{1}{16}$, «Times New Roman» garniturada raqamli bosma usulida bosildi.
Shartli bosma tabog‘i 3,0. Adadi: 100 nusxa. Buyurtma ¹248.

Guvohnoma AI ¹178. 08.12.2010.
“Sadriddin Salim Buxoriy” MChJ bosmaxonasida chop etildi.
Buxoro shahri, M.Iqbol ko‘chasi, 11-uy. Tel.: 65 221-26-45

